

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

Cesta dětským domovem

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

PaedDr. Libuše Mazánková, Dr.

Vypracovala:

Miroslava Strnadová

Brno 2012

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci na téma: „Cesta dětským domovem“ vypracovala samostatně. K jejímu zhotovení jsem použila literaturu, kterou uvádím v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí mé bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

Brno : 27.4.2012

.....
Miroslava Strnadová

Poděkování:

V první řadě bych chtěla poděkovat paní PaedDr. Libuši Mazánkové, Dr. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Dále děkuji PhDr. Haně Štrajtové, ředitelce Dětského domova Tišnov, která mi umožnila dětský domov navštěvovat a Mgr. Renatě Pleskačové, hlavní vychovatelce Dětského domova Tišnov, která mi zprostředkovala při tvorbě mé bakalářské práce spoustu cenných námětů a rad.

Poděkování patří také mému manželovi a rodině za morální podporu a trpělivost, a to nejen při tvorbě mé bakalářské práce, ale v průběhu celého mého studia.

Miroslava Strnadová

Obsah

Úvod	3
1 Legislativa související s ústavní výchovou	5
1.1 Zákon o sociálně právní ochraně dětí	5
1.2 Zákon o rodině	6
1.3 Zákon o výkonu ústavní výchovy.....	8
1.3.1 Diagnostický ústav.....	9
1.3.2 Dětský domov	10
2 Příčiny umístění dítěte do dětského domova	11
2.1 Složení rodiny.....	11
2.2 Funkce rodiny.....	12
2.3 Poruchy chování	15
2.3.1 Lhaní.....	15
2.3.2 Záškoláctví	16
2.3.3 Útěky a toulání se.....	17
3 Dítě v dětském domově	18
3.1 Práva dítěte v zařízení	18
3.2 Povinnosti dítěte v zařízení	20
3.3 Práva ředitele zařízení	21
3.4 Povinnosti ředitele zařízení.....	22
3.5 Práva a povinnosti osob odpovědných za výchovu vůči zařízení	24
4 Utváření osobnosti dítěte v dětském domově	26
4.1 Organizace dne.....	28
4.2 Osobnostní rozvoj.....	30
4.3 Možnosti trávení volného času	32
5 Edukace v dětském domově	34
5.1 Předškolní věk	34
5.2 Školní věk.....	36
5.3 Před-profesní a profesní příprava.....	39
6 Popis zařízení - Dětský domov Tišnov	41

6.1	Historie zařízení	41
6.2	Popis zařízení	42
6.3	Personální zajištění - organizační struktura	43
7	Kazuistiky dětí.....	44
7.1	První kazuistika	44
7.2	Druhá kazuistika	46
7.3	Třetí kazuistika	47
7.4	Čtvrtá kazuistika	49
7.5	Pátá kazuistika.....	51
7.6	Šestá kazuistika	52
7.7	Sedmá kazuistika	53
7.8	Osmá kazuistika.....	55
	Závěr	59
	Resumé.....	61
	Anotace	63
	Použité zdroje.....	65
	Seznam příloh	68

ÚVOD

Rodinné prostředí a výchova má bezesporu zásadní vliv na to, jakým se člověk stane, jaká osobnost z něj vyroste. Rodina je pro dítě základ a má na jeho výchovu mimořádný vliv, a to jak v individuálním vývoji, tak i v utváření osobnosti a ve formování postojů a názorů. Jestliže rodina selhává v péči o dítě, hrozí u něho vznik poruch chování.

Za pomoci preventivně výchovné péče, kterou poskytují různá zařízení, se stát snaží rodinám pomáhat a předejít selhávání funkcí rodiny a případnému odebrání dítěte z rodiny. V případě že funkce rodiny selže i přes snahu státu pomoci, může být dítě předáno do péče osob, které nahrazují péči rodičů. Jedná se o pěstounskou péči nebo osvojení. Zdaleka ne všechny děti ale mají štěstí vyrůstat ve vlastní rodině či u osob, které rodinnou péči nahrazují. Tyto děti pak vyrůstají v dětských domovech nebo obdobných zařízeních pro výkon ústavní výchovy.

Ve svém okolí se často setkávám s lidmi trpícími předsudky o dětech z dětských domovů, což mne vedlo k výběru tématu Cesta dětským domovem. Lidé mnohokrát ani nevědí, jaké jsou příčiny umístění dětí do dětského domova a přiklánějí se k názoru, že důvodem je nevhodné chování dítěte. Otázkou, co je pravou příčinou, se nezabývají. Mají představu, že dítě je prostě tzv. „spratek“. Nemají ani zdaleka ponětí o tom, jak dítě v dětském domově vyrůstá, jaká péče je mu v různých oblastech poskytována, jak jsou děti rozvíjeny, podporovány, vzdělávány, vzdělávány a současně připravovány na samostatný život.

Já sama jsem měla příležitost poznat život dětí v dětském domově osobně prostřednictvím svého dobrovolnictví a odborné praxe, kterou jsem vykonávala v Dětském domově v Tišnově. Přesvědčila jsem se, že osobní zkušenosti nelze nahradit zprostředkovanými informacemi ze sdělovacích prostředků či z doslechu.

Při tvorbě bakalářské práce jsem se čerpala nejen ze zákonů a odborné literatury, ale využila jsem rovněž i vnitřní materiály Dětského domova v Tišnově a svou práci jsem propojila svými zkušenostmi.

Smyslem mé práce je analyzovat činnost dětského domova, který představuje státní instituci v oblasti náhradní péče o dítě. Cílem práce je také přispět k tomu, aby si veřejnost uvědomila realitu - čím vším si děti předtím, než se do dětského domova dostanou a po dobu pobytu v dětském domově musí projít. Výsledkem pobytu by měla být taková volba výchovy, která dá jejich dětem dobré vzorce chování umožňující dětem vyrůstat ve své vlastní funkční rodině.

1 LEGISLATIVA SOUVISEJÍCÍ S ÚSTAVNÍ VÝCHOVOU

Problematiky ústavní výchovy se dotýká celá řada právních předpisů. Umístění dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy předchází intervence orgánů sociálně právní ochrany dětí příslušných sociálních odborů při úřadech městských částí, obecních úřadech nebo magistrátech, které se při výkonu své práce opírají o zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů a dále o zákon č. 94/1963 Sb., o rodině ve znění pozdějších předpisů.

Stěžejním zákonem, který řeší problematiku ústavní výchovy je potom zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních ve znění pozdějších předpisů.

1.1 Zákon o sociálně právní ochraně dětí

Nejprve je nezbytné vysvětlit, co vlastně sociálně-právní ochrana dětí znamená. V tomto zákoně je tímto pojmem míněno:

- ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění a
- působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.

Hlavní zřetel je při výkonu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen SPOD) kladen především na zájem a blaho dítěte. Výkon zajišťují orgány SPOD, kterými jsou krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, dále také Ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí.

Sociální pracovníci orgánů SPOD mohou v případě, kdy je ohrožena či narušena výchova dítěte, podat soudu návrh na nařízení ústavní výchovy, anebo návrh na vydání usnesení o předběžném opatření. Ústavní výchova, i předběžné

opatření týkající se předání dítěte do ústavního zařízení, je jako opatření na ochranu dítěte využívána až tehdy, kdy je zřejmé, že dítěti není možné zprostředkovat jinou formu náhradní rodinné péče např. osvojení, pěstounskou péči, nebo kdy už jiná uložená opatření, která mohou orgány SPOD využít, nevedla k nápravě a rodiče nejsou schopni zabezpečit výchovu svého dítěte.

Nejčastějším námětem sociálních pracovníků pro podání návrhu na nařízení ústavní výchovy nebo předběžného opatření je např. selhání rodičů v plnění povinností plynoucí z rodičovské zodpovědnosti nebo pochybení rodičů ve výkonu či správného užití práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti.

Dále se sociální pracovníci přiklánějí k nařízení ústavní výchovy u těch dětí, které *„vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, žijí se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by byl jinak trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití“* a nebo *„které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu“* a rodiče neposkytují záruku řádného výchovného působení. (Zákon č. 359/1999 Sb., §6 odst. 1, písm. c))

1.2 Zákon o rodině

Zákon o rodině je rozdělen do 4 částí. Velmi důležitou pro orgán SPOD je část pojednávající o vztazích mezi rodiči a dětmi (2 část). V této části je totiž vymezena rodičovská zodpovědnost, jejíž neplnění či porušování mohou vést k uložení ústavní výchovy či předběžného opatření k předání dítěte do dětského domova.

Rodičovská zodpovědnost je souhrnem práv a povinností, které mají rodiče vůči svému dítěti, a to v oblasti péče o jeho zdraví a *„tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj“*, dále při zastupování svého dítěte a při vedení jeho vlastnictví. (Zákon č. 94/1963 Sb., §31 odst. 1)

Zákon rodičům ukládá, že při výkonu svých práv a povinností musí „*důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje.*“ Zároveň jim dává právo „*užít přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.*“ (Zákon č. 94/1963 Sb., §31 odst. 2) Zákon také rodičům přiřazuje rozhodující roli ve výchově dítěte a konstatuje, že jejich osobní život a chování má být příkladem pro jejich děti.

V zákoně o rodině jsou dále uvedena výchovná opatření, kterými lze rodičovskou zodpovědnost omezit, je-li to v zájmu řádné výchovy dítěte. Soud může uložit napomenutí dítěte nebo osoby, která narušuje jeho výchovu. Touto osobou může být rodič nebo nějaká jiná osoba. Soud může také stanovit nad dítětem dohled, anebo uloží dítěti určitá omezení, „*která brání škodlivým vlivům na jeho výchovu*“ (Zákon č. 94/1963 Sb., §43 odst. 1, písm. c)).

Rodičovská zodpovědnost může být soudem také pozastavena a v případě, kdy rodič zodpovědnost vůči svému dítěti zneužívá nebo jí podstatně zanedbává, může rodiče soud rodičovské zodpovědnosti zbavit.

Je-li pak výchova dítěte vážným způsobem narušena nebo ohrožena a tato jiná opatření nebyla efektivní nebo rodiče nejsou schopni výchovu dítěte zabezpečit, může soud nařídit ústavní výchovu nebo usnesením rozhodne o předběžném opatření, kterým se dítě předá do péče dětského domova. Předběžné opatření dočasně řeší nastalou situaci, než dojde k definitivnímu rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy. Usnesení o předběžném opatření soud zpravidla vydá, zůstalo-li dítě bez jakékoliv péče, nebo jestliže je v ohrožení na svém životě či ve svém vývoji, a to na dobu jednoho měsíce. Předběžné opatření může být i opakovaně prodlužováno, ústavní výchova by měla být nařízena nejdéle do 6 měsíců od vydání předběžného opatření.

Předtím však soud prozkoumá, zda nelze dítěti zprostředkovat náhradní rodinnou péči nebo rodinnou péči v zařízení určené pro děti, které vyžadují bezodkladnou pomoc.

Samotné umístění dítěte do určeného zařízení pro výkon ústavní výchovy zařizuje sociální pracovník orgánu SPOD - sjedná termín a místo přijetí dítěte, dále vyzve osoby odpovědné za výchovu k předání dítěte ve stanovené době do určeného zařízení nebo s jejich souhlasem provede umístění sám.

Výkon ústavní výchovy soud pravidelně, minimálně však jednou za 6 měsíců, zkoumá. V tomto směru spolupracuje soud jak s orgány SPOD, tak s rodiči a i zařízeními pro výkon ústavní výchovy. Kdyby totiž pominuly důvody, pro které jí soud nařídil, nebo by bylo možné dítě zabezpečit náhradní rodinnou péčí, ústavní výchovu by soud zrušil.

Sociálním pracovníkům ze zákona plyne povinnost dítě v zařízení pravidelně navštěvovat, a to minimálně jednou za tři měsíce. Při jeho návštěvě pak zjišťuje, zda nejsou porušována jeho práva v daném zařízení, sleduje rozvoj jeho psychických a fyzických schopností, zkoumá vývoj vztahu mezi dítětem a rodiči a podává soudu vyžádané informace.

1.3 Zákon o výkonu ústavní výchovy

Tento zákon vymezuje především jednotlivá zařízení, která jsou určena k výkonu ústavní výchovy, dále jen ÚV, a dále definuje jejich účel a úkoly. Zabývá se také právy a povinnostmi dětí umístěných v zařízení, právy a povinnostmi ředitele zařízení a rovněž i právy a povinnostmi osob odpovědných za výchovu. Řeší i úhradu za péči poskytovanou dítěti v zařízení, kapesné, osobní dary či věcnou pomoc. Tento zákon se zabývá i preventivně výchovnou péčí realizovanou středisky výchovné péče.

ÚV probíhá ve školských zařízeních pro výkon ÚV nebo ochranné výchovy. Zde jsou umístěny děti od 3 let do 18 let, popř. do 19 let věku. Pro děti do 3 let jsou zřizována Ministerstvem zdravotnictví kojenecké ústavy. Všechna tato zařízení musí dítěti zajistit jeho práva - na výchovu a vzdělávání a dále „*náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání*“ (Zákon č. 109/2002 Sb., §1, odst. 2). Pobyt v těchto zařízeních má předcházet vzniku nebo dalšímu růstu nežádoucích projevů v chování dítěte, dalším účelem zařízení

spočívá v prevenci narušení zdravého vývoje, zmírnění nebo odstranění příčiny nebo následku již vzniklých poruch v chování a podpora zdravého osobnostního vývoje dítěte.

1.3.1 Diagnostický ústav

Prvotním zařízením, se kterým se dítě setkává, je zpravidla diagnostický ústav. Dle věku rozlišujeme dětský diagnostický ústav pro děti do 15 let nebo do ukončení povinné školní docházky. Diagnostický ústav pro mládež je určen pro děti po ukončení povinné školní docházky do 18 let.

Hlavním účelem diagnostického ústavu je provedení komplexního vyšetření dítěte v průběhu pobytu, který trvá zpravidla 6-8 týdnů. Během této doby dochází k vyšetření dítěte psychologem a speciálním pedagogem - etopedem, dítě se účastní různých terapeutických činností směřující k nápravě v jeho chování či vztazích, nezbytné je i splnění výchovných a sociálních úkolů, které se týkají osobnosti dítěte, jeho rodiny resp. rodinné situace.

V neposlední řadě je zde zajištěno i vzdělávání dítěte, a to ve škole, která bývá součástí diagnostického ústavu a v rámci vzdělávacích úkolů je zjišťována *„úroveň dosažených znalostí a dovedností, stanovují a realizují se specifické vzdělávací potřeby v zájmu rozvoje osobnosti dítěte přiměřeně jeho věku, individuálním předpokladům a možnostem.“* (Zákon č. 109/2002 Sb., §5 odst. 2, písm. b))

Po provedení komplexního diagnostického vyšetření je zpracována komplexní diagnostická zpráva s návrhem výchovných a vzdělávacích potřeb a s vyšetřením zdravotního stavu. Dle situace kapacit jednotlivých zařízení rozmísťuje diagnostický ústav děti do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů, které se nachází v územním obvodu příslušného diagnostického ústavu. Rovněž je zde brán ohled na bydliště rodiny či jiných osob odpovědných za výchovu dítěte.

Jelikož je má práce zaměřena na problematiku cesty dětským domovem, popíši níže pouze toto zařízení.

1.3.2 Dětský domov

Do dětského domova jsou umísťovány děti, které nemohou žít ve své vlastní rodině a nemají závažné poruchy chování. Přesto je výchovná funkce nedílnou součástí cílů a úkolů, které jsou ve vztahu k dětem vychovateli dětského domova plněny. Dalšími cíli jsou cíle vzdělávací a sociální. O děti pečují vychovatelé podle jejich individuálních potřeb, jsou brány na zřetel individuální schopnosti, dovednosti a vědomosti. Dítě je rozvíjeno a podporováno podle jeho možností, na zřetel jsou brány jeho dosavadní zkušenosti a životní příběh. (Zákon 109/2002 Sb. § 12)

Základní organizační jednotkou pro práci s dětmi je tzv. rodinná skupina, kterou tvoří nejméně 6 a nejvíce 8 dětí. V dětském domově lze zřídit minimálně 2 a maximálně 6 rodinných skupin. Do rodinných skupin jsou děti zařazovány s ohledem na jejich výchovné, vzdělávací a zdravotní potřeby. Sourozenci se zpravidla zařazují do stejné rodinné skupiny vzhledem k žádoucímu udržení rodinných vazeb. (Zákon 109/2002 Sb. § 4 odst. 4)

„Struktura i denní režim a systém komunikace, včetně hospodaření se svěřenými prostředky, má za úkol přizpůsobit dětský domov co nejvíce zvyklostem běžné rodiny“ (Jedlička, 2004, s. 310).

2 PŘÍČINY UMÍSTĚNÍ DÍTĚTE DO DĚTSKÉHO DOMOVA

Jednou z nejčastějších příčin umístění dítěte do dětského domova bývá selhání rodiny, které plyne z neplnění základních funkcí rodiny.

„Rodina ve svém souhrnu zajišťuje mnoho činností, zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní návyky svých členů, vytváří specifické socializační a výchovné prostředí pro děti, předává jim kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje.“ (Kraus, Poláčková, 2001, s. 79)

Je to právě rodina, která představuje základní prostředí a ovlivňuje to, jakým člověkem se dítě stane. Mnoho odborníků vnímá rodinu jako nejdůležitější prvek ve výchově dítěte.

Na výchovu má vliv složení rodiny a také plnění základních funkcí rodiny.

2.1 Složení rodiny

Z hlediska zastoupení rodičů dělíme rodiny dle Sochůrka (2001, str. 37-38) na rodiny:

- vlastní formálně úplné - v této rodině žijí oba vlastní rodiče a jejich děti;
- formálně úplné - zde žijí také oba dva rodiče a děti, ale jeden rodič je vůči dítěti nevlastní;
- formálně neúplné - to je rodina, kdy dítě žije pouze s jedním z vlastních rodičů (existují přitom 3 typy těchto rodin, kdy jsou rodiče rozvedeni a nežijí spolu, nebo jeden z rodičů zemřel, anebo se dítě narodilo svobodné matce);
- neformálně úplné - jsou rodiny, kde rodiče dítěte nejsou oddáni, ale jinak plní funkci vlastní úplné rodiny

- neformálně neúplné - rodiče spolu nežijí, avšak nejsou rozvedeni (např. se může jednat o rodinu, kde jeden z rodičů dlouhodobě pracuje mimo domov).

Pro výchovu dítěte je důležité mít oba dva rodiče, protože mužské i ženské role mají odlišné charakteristiky a také odlišně působí na své potomstvo z hlediska pohlaví. Například charakteristika ženské role obsahuje mimo jiné schopnost zajistit zázemí a zabezpečující schopnost. Charakteristika mužské role je významná z hlediska schopnosti utvářet a uchovávat řád, nebo také z hlediska schopnosti a touhy překračovat hranice. Tato schopnost mužům umožňuje zabezpečit a stále vylepšovat svou pozici a současně i zajišťovat a zabezpečovat postavení své rodiny v rámci společnosti.

Matka je pro děti zdrojem jistoty a bezpečí, její péče je v rámci vývoje dítěte do třech let života dítěte nenahraditelná, otec je silnou oporou, zároveň je to i ten, kdo udržuje řád, bezpečné hranice a současně učí děti poznávat vnější svět.

Na výchově se rovněž odráží i počet sourozenců v rodině. Přirozeně, vyrůstá-li v rodině více sourozenců, je zde riziko výchovného zanedbání. Je-li v rodině pouze jediné dítě, bývá rodiči často rozmazlováno a není zvyklé dělat kompromisy, což může vyvolat nepříznivé reakce a tím se dítě stává v kontextu se svými vrstevníky do konfliktů.

2.2 Funkce rodiny

Rodině „připadá nezastupitelná úloha v socializačním procesu“ (Mühlbacher, 2008, s. 152). V každé rodině musí být plněny tyto funkce:

- Funkce biologicko-reprodukční - zahrnuje plození potomstva, pohlavní život. Tato funkce je důležitá nejen pro rodinu jako takovou, ale také pro společnost jako celek. Do oblasti péče o rodinu zasahuje stát z toho důvodu, že má zájem na tom, aby se rodil takový počet lidí, který zabezpečí perspektivy svého rozvoje. „Význam biologicko-reprodukční funkce pro samotného jedince je pak spatřován jednak v uspokojování jeho biologických a sexuálních potřeb, ale také

v uspokojování potřeby pokračování rodu každého jedince.“ (Kraus, Poláčková, 2001, s. 79)

- Funkce ekonomická - má za úkol zabezpečit rodinu, jde o zapojení se rodiny do ekonomického systému společnosti. S tím souvisí i realizace mnoha rozhodnutí, které se týkají využití finančních, ale i materiálních prostředků a výdajů.

Absence správného realizování této funkce je příčinou nedostatku prostředků k životu rodiny a z hlediska zákona se může stát podnětem pro odebrání dítěte z rodiny. K potížím s ekonomickým zabezpečením jsou náchylnější rodiny s více dětmi, kde jsou přirozeně vyšší náklady.

Funkce socializační - zajišťuje výchovu dítěte, předávání hodnot, formování životního stylu. Rodina učí dítě přizpůsobovat se životu ve společnosti, osvojovat si základní návyky a způsoby sociálního chování. *„Socializací v rodině rozumíme především proces působení rodiny na své členy v celém souhrnu jevů a procesu: ekonomických, sociálních, kulturních, mravních, estetických, zdravotních a jiných“* (Kraus, Poláčková, 2001, s. 80). Tato funkce zahrnuje rovněž i přípravu dětí na vstup do praktického života.

- Funkce emocionální - jde o uspokojování citových potřeb dítěte, patří sem i uznávání či vzájemná podpora. Emocionální funkce rodiny je velmi podstatným aspektem výchovy dítěte a jakákoli její porucha ohrožuje všechny sféry života v ně rodiny i vzhledem ke vztahu ke společnosti.

„Poruchy emocionality jsou zdrojem nebo alespoň průvodním jevem většiny rodinných poruch“ (Dunovský, 1986, s. 15). Dítě vyrůstající v této rodině ztrácí pocit bezpečí, jistoty a i citového zázemí, což může zavdat vzniku poruch chování, které jsou důvodem pro návrh na nařízení ústavní výchovy.

„Ve vztahu k dítěti se ze všech funkcí rodinných jeví ze všech nejdůležitější funkce socializačně-výchovná“ (Dunovský, 1986, s. 16). Jde v ní totiž o schopnost rodičů se o dítě náležitě postarat. Dunovský uvádí k této problemati-

ce členění poruch rodin ve vztahu k dítěti závislé na péči o dítě, kdy je o dítě málo postaráno, nedostatečně postaráno a zcela nepostaráno:

- Rodiče se nemohou o dítě starat - v tomto případě není příčina neschopnosti v plnění socializační funkce závislá na vůli rodičů. Příčinami jsou např. různé přírodní katastrofy, fungování celé společnosti, civilizační choroby nebo jí může být zdravotní postižení, smrt jednoho nebo obou rodičů dítěte.

- Rodiče se nedovedou o dítě starat - jde o rodiče nezralé či velmi mladé nebo neschopné vyrovnat se s mimořádnými situacemi (např. handicapované dítě). Zvláštní kapitolu tvoří rodiče, kteří nejsou schopni akceptovat základní společenské normy. Vztah k dítěti může být na úrovni nezájmu.

- Rodiče se nechtějí o dítě starat - do skupiny rodičů s nezájmem o výchovu a péči jsou řazeny rodiče s poruchami osobnosti a z toho důvodu nejsou s to splňovat všechny náležitosti rodičovské zodpovědnosti. Většinou se však jedná o rodiče, jež „*neposkytují náležitou péči dětem, zanedbávají je či je opouštějí. Dávají přednost v hierarchii svého hodnotového systému jiným hodnotám než dětem*“ (Dunovský, 1986, s. 20). Vztah rodiče k dítěti je velmi poškozen, existuje-li vůbec. Odebrání dítěte z rodiny je v případě nezájmu o výchovu dítěte nezbytným krokem. Právě v poruše rodiny tohoto typu se odráží původ sociální nepřizpůsobivosti dětí, která vede k dalším poruchám chování a delikvenci¹.

V nejhorších případech jsou děti rodiči týrány či zneužívány. Jestliže se nepodaří dítěti najít náhradní rodinnou péči, je nařízena ústavní výchova.

---

¹ Delikvence - všechny typy jednání, které porušují společenské normy chráněné právními předpisy včetně přestupků

2.3 Poruchy chování

Dalším z důvodů umístění dítěte do dětského domova může být existence nezávažných poruch chování. Sochůrek (2001, str. 19-22) dělí poruchy chování na agresivní a neagresivní. S agresivními poruchami chování jsou děti přijímány do dětských domovů se školou či výchovných ústavů. Do dětských domovů se dostávají děti s projevy zejména těchto neagresivních poruch chování – lhaní, záškoláctví, útěky a toulání se.

2.3.1 Lhaní

Lhaní znamená vědomé podání nepravdivé výpovědi, která je odlišná svou podstatou od omylu. Z psychologického hlediska může lhaní pramenit jak ze strachu, z potřeby sebeuplatnění, tak i ze snahy získat pro sebe nějaké určité výhody nebo z úmyslu poškodit druhé apod.

Lhaní je třeba vždy hodnotit ve vztahu k vývojové úrovni člověka. Svůj význam z hlediska možné poruchy chování má totiž až ve školním věku.

Rozlišují se 3 typy lží, a sice konfabulaci, bájivou lež a lež pravou.

V případě konfabulace nejde v podstatě o poruchu chování v pravém slova smyslu, protože zde chybí úmysl a cílenost. Konfabulace je zcela klasickým jevem u dětí předškolního věku. V překladu je tento pojem určen pro výmysly, které nemají charakter lži. Jde o to, že si člověk doplňuje mezery ve vzpomínkách, zpravidla obsahově neutrálními myšlenkami.

Také bájivá lež nepatří v podstatě mezi poruchy chování a jde tu opět o absence vědomí nepravdivosti a účelnosti. Je pojímána jako vymyšlení si nepravdivých příběhů, vyprávění smyšlených událostí, zpravidla fantasticky nereálného obsahu. „*V tomto případě o poruchu chování nejde*“. (Vágnerová, 2004, s. 793)

Pravá lež je charakterizována úmyslným a vědomým podáním nepravdivé informace. Zpravidla tak člověk koná za účelem něčemu se vyhnout (nějakým potíží) nebo tím něco získat (nějakou výhodu, většinou nezaslouženou).

Při posuzování lži a její závažnosti a hlavně tehdy, chceme-li lhavost označit již za poruchu chování, je nutné zvážit zejména častost lhaní, osoby, kterým dítě lže, dále situaci, za které dítě lže, a uvážit je také třeba možnost reakce na nepřiměřený požadavek rodičů či jiných dospělých.

2.3.2 Záškoláctví

Záškoláctvím („chození za školu“) je označován přestupek žáka, který úmyslně zameškává školní vyučování. Žák o své vlastní vůli (většinou bez vědomí rodičů, ale není výjimkou, že rodiče si jsou plně vědomi záškoláctví svého dítěte a absenci mu omlouvají) nechodí do školy a neplní školní docházku, čímž se vlastně dopouští provinění proti školskému zákonu, který obsahuje ustanovení o povinné školní docházce.

Zásadním negativním rysem záškoláctví je fakt, že při něm vzniká široký časový prostor, který je některými dětmi využíván ke sdružování v různých skupinách, které mohou mít negativní vliv.

Jako příčinu záškoláctví lze uvést prostředí školy - negativní vztah ke škole, k systému v ní nastaveném nebo nepříznivý vztah k pedagogovi (pedagogům), další příčinou spojenou se školou může být také tzv. školní fobie (v tomto případě mluvíme však o psychické poruše, kdy se jedná o nepřiměřený strach a úzkost z prostředí školy a osob se v ní nacházejících).

Vliv na záškoláctví má samozřejmě i rodina (rodinné prostředí), která je nejdůležitějším faktorem ve vývoji dítěte a má prioritní postavení pro rozvoj jedince. Významnou, příčinou záškoláctví je trávení volného času dětí a mladistvých, resp. jeho využití - děti chodící za školu se většinou schází a věnují se svým zájmům, mezi které většinou patří požívání alkoholu a jiných drog nebo páchání trestné činnosti. (Sochůrek, 2001, s. 21 a Vágnerová, 2004 s. 794)

2.3.3 Útěky a toulání se

Útěky a toulání se jsou závažnou variantou únikového jednání (především z rodinného prostředí), které se jeví jako ohrožující nebo jinak nepřijatelné. Bývají vážným signálem toho, že rodina nefunguje jako zdroj jistoty a bezpečí a ve své funkci nějakým způsobem selhává.

Útěky dělíme dle charakteru do 4 skupin:

- Reaktivní, impulzivní útěky - jedná se o téměř pokaždé zkratkovitou reakci na jinak pro dítě nezvladatelnou situaci doma (či ve škole). Zpravidla se vícekrát neopakuje.
- Plánované a připravované útěky - běžně mají základnu v dlouhodobě neřešených problémech. Na rozdíl od impulzivního útěku mají vždy jasný cíl (kdy, kam uteče) a nechť k návratu.
- Opakované útěky - je možno je považovat za stereotypní reakci na opakující se a neřešený konflikt. Bývají projevem závažnější odchylky v chování rodiny a i v osobnosti dítěte. Opakovat může dítě útěky z důvodu šikany, jíž se stalo obětí, ať už té, co se děje v jeho rodině nebo té, co se děje ve škole.
- Chorobné útěky - jsou výrazem nějakého onemocnění.

Toulání se je charakterizováno jako dlouhotrvající opuštění domova (většinou navazuje na útěky a záškoláctví). Toulání je výrazem nedostatečné citové vazby k lidem a k zázemí, které je natolik dysfunkční, že na něm dítěti nezáleží nebo je dokonce odmítá.

Na toulání se dále navazují i další poruchy chování, jako např. krádeže, prostituce, braní drog. Hrozí zde nebezpečí zvyknutí si na takový způsob života a z člověka se lehce může stát bezdomovec.

Jako neagresivní poruchy chování jsou dále označovány krádeže, závislost na drogách či hracích automatech. (Sochůrek, 2001, s. 21)

3 DÍTĚ V DĚTSKÉM DOMOVĚ

Při přijetí dítěte do dětského domova je nezbytné provést tzv. vstupní pohovor a seznámit se s dítětem, převzít jeho dokumentaci. Takto zpravidla koná ředitel zařízení či jím pověřený pracovník např. sociální pracovník, hlavní vychovatel či kmenový vychovatel rodinné skupiny, do které bude dítě zařazeno.

Dítěti jsou také v první řadě vysvětlena jeho práva a povinnosti, která jsou součástí vnitřního řádu a jsou shodná s ustanoveními Zákona č. 109/2002 Sb.

3.1 Práva dítěte v zařízení

Každé dítě žijící v dětském domově má právo na tzv. „plné přímé zaopatření“, které zahrnuje zajištění stravy, ubytování, oblečení, školních potřeb a pomůcek a dalších věcí, podrobněji viz příloha A.

Dalším právem dítěte je právo na rozvoj tělesných, duševních a citových schopností a sociálních dovedností - tzn., že dítě má právo dobře a zdravě růst, umět se učit, rozumět věcem i dění kolem sebe, naučit se mít rád, zamilovat se a dokázat jednat s jinými lidmi, umět se bránit.

Dítě by také neměl nikdo ponižovat, šikanovat ani využívat, to má zajistit právo dítěte na respektování lidské důstojnosti. Každé z dětí má navíc právo být v zájmu vývoje ve vztazích umístěno společně se svými sourozenci, jestliže tomu však nebrání nějaká závažná okolnost, která by měla být dítěte vysvětlena.

V souladu se schopnostmi dítěte a jeho potřebami jsou dítěti vytvářeny vhodné podmínky pro dosažení vzdělání a přípravu na povolání. Dalším nárokem dítěte je svobodná volba náboženství - nesmí se však jednat o takovou víru, která je nějakým způsobem pro dítě škodlivá (např. sekty).

Dítě má právo účastnit se veškerých činností a aktivit, které jsou organizovány zařízením (pokud však dítěti nebylo zakázáno z výchovných důvodů).

Pokud něčemu dítě neporozumí, něco nechápe, má právo žádat informace, ptát se, a v případě nespokojenosti může vznést stížnost. Takto se obrací na ředitele či ostatní pedagogické pracovníky.

Dále má dítě právo vyjádřit svůj vlastní názor na opatření ve výchově, která mají být či jsou dítěti stanovena, může požádat o osobní rozhovor se svou sociální pracovnící či pracovníkem České školní inspekce, Ministerstva školství nebo školského odboru kraje a to i bez přítomnosti jiných osob.

Dalším nárokem dětí je hodnocení a odměňování a vyjadřování se k nim, údaje o úsporách nebo dluzích dítěte.

Pro dítě je velmi důležité právo styku s jeho rodiči a sourozenci, což zahrnuje písemný, telefonický i osobní kontakt. Návštěvami je míněno navštívení dítěte v prostorách dětského domova nebo pobyt dítěte u rodiny, který musí být písemně odsouhlasen orgánem SPOD - takový pobyt může být schválen orgánem SPOD max. na dobu 14 dní, přičemž může být i prodlužován. Délka pobytu dítěte v rodině je závislá na stavu domácnosti, kterou má dítě navštívit.

Dítě má rovněž nárok na návštěvy jiných osob v domově v případě souhlasu vychovatele, a to tak, aby nebyl narušován program ostatním dětem. Pravidla pro návštěvy pak upřesňuje návštěvní řád dětského domova. Rovněž i jiné osoby si mohou brát dítě domů na pobyt - dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí jde o pobyt u jiné fyzické osoby, často nazýváno tzv. hostitelská péče, se kterou mám sama zkušenost.

Osoby, které se chtějí stát hostiteli, musí splnit zákonem dané podmínky, které zahrnují prošetření domácnosti, předložení výpisu z rejstříku trestů a psychologické testy. Nejprve jsem si možnost hostitelské péče domluvila s ředitelkou dětského domova a s jejím souhlasem jsem začala zařizovat vše potřebné. K tomuto pobytu musí dát orgán SPOD rovněž písemný souhlas.

Hostitelská péče může přejít do tzv. pěstounské péči či osvojení. Další typ hostitelské péče, což je i můj případ, umožňuje dětem jezdit na víkendové či prázdninové pobyty, kde mají možnost poznat život ve funkční rodině. Když mne děti takto navštíví, mám již předem připravený program. Při pobytu se děti samozřejmě zapojují i do chodu domácnosti, pomáhají mi s přípravou oběda, podílí se i na úklidu nádobí. Na odpoledne mám např. připravený výlet nebo jdeme jen tak na procházku, mluvíme o běžných věcech. Někdy i manžel vymyslí nějakou čin-

nost s chlapcem třeba práci na zahradě. Do hostitelské péče k nám domů jezdí dvě děti, sourozenci, dívka 15 let a chlapec 11 let.

Velmi využívaným nárokem dětí starší 7 let jsou volné vycházky, samostatné opuštění domova se souhlasem vychovatele. (Zákon č. 109/2002 Sb., §2 odst. 7 a Vnitřní řád DD)

3.2 Povinnosti dítěte v zařízení

Vedle práv, musí děti v dětských domovech také respektovat určitá pravidla, povinnosti. K základním povinnostem dítěte v dětském domově je dodržování vnitřního řádu.

Konkrétně je zde zahrnuta povinnost „*dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy vychovatelů i jiných zaměstnanců dětského domova, šetrně zacházet se svěřenými věcmi, nepoškozovat cizí majetek, dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku, v prostorách zařízení a v osobních věcech udržovat pořádek a čistotu*“ (Zákon č. 109/2002 Sb., §20 odst. 2, písm. a)).

Další povinností je dodržování předpisů a pokynů k ochraně bezpečnosti a zdraví. S jednotlivými pokyny je dítě zpravidla seznamováno vždy na začátku a konci školního roku a dále dle aktuálních potřeb.

Jestliže se dítě dopustí útěku ze zařízení, musí uhradit ze svých prostředků výlohy, které souvisejí s dopravou zpět do zařízení. Na výzvu ředitele je dítě povinno doložit doklad o svých příjmech.

Dítěti je zakázáno přechovávat v domově předměty, které ohrožují jeho výchovu a zdraví a bezpečnost - na příkaz ředitele má povinnost tyto předměty předat do úschovy (při odchodu z dětského domova jsou dítěti tyto předměty vráceny).

V případě podezření na užití návykové látky (alkohol, drogy) se dítě musí podrobit na výzvu ředitele vyšetření, které prokáže, zda je či není ovlivněno návykovou látkou. (Zákon č. 109/2002 Sb., §2 odst. 7 a Vnitřní řád DD)

3.3 Práva ředitele zařízení

Nejsou to jen děti v dětských domovech, kdo má nějaká práva a povinnosti. Povinnosti mají i provozovatelé zařízení, konkrétně jeho ředitel.

Dle Zákona č. 109/2002 Sb., § 23 je ředitel dětského domova oprávněn:

- povolit dítěti pobyt mimo zařízení (pobyt přes noc) - je-li dítě mladší 18 let, může pobývat mimo dětský domov pouze za souhlasu orgánu SPOD, zletilý jedinec pobývajícím v dětském domově může zařízení opustit přes noc bez souhlasu orgánu SPOD a se souhlasem ředitele;
- povolit dítěti v rámci studia na střední škole přechodné ubytování mimo dětský domov, tedy na domově mládeže;
- zrušit dítěte pobyt mimo zařízení či přechodné ubytování mimo dětský domov, a to v případě, že dítě nedodrží vnitřní řád, nebo když není dostatečně zabezpečena péče o dítě nebo jestliže došlo ke změně důvodů, pro něž se pobyt povolil;
- zakázat či přerušit návštěvu osob odpovědných za výchovu i jiných osob v zařízení, jestliže se tyto osoby nevhodně chovají nebo má jejich návštěva nepříznivý vliv na výchovu dítěte;
- být přítomen při otevření zásilky dítětem (dopisu či balíčku), pokud je oprávněné podezření, že tato zásilka má závadný obsah z výchovného hlediska nebo by mohla ohrozit zdraví nebo bezpečnost dětí; tuto zásilku může na uschovat do propuštění dítěte ze zařízení;
- převzít od dítěte do dočasné úschovy cenné předměty nebo předměty, které ohrožují jeho výchovu, zdraví nebo bezpečnost, ale také peněžní hotovost, převyšuje-li výši kapesného stanoveného zákonem; o úschově je zhotoven písemný zápis o převzetí, který je ověřený ředitelem, svědkem (další odborný pracovník zařízení) a dítětem a je založen v osobním spise dítěte;

- povolit dětem starším 15let cestovat mimo zařízení (pobyt u osob odpovědných za výchovu či přechodné ubytování) bez dozoru;
- souhlasit s opatřeními ve výchově, která jsou dítěti navržena pedagogickými pracovníky;
- zastoupit dítě v běžných záležitostech;
- žádat dítě o doložení jeho příjmů - v tomto případě dítě poskytne řediteli doklady o příjmech;
- nařídit podrobení se dítěte vyšetření, které prokáže ovlivnění alkoholem či návykovou látkou;
- v odůvodněných případech může ředitel zařízení požádat o určení skutečného věku u cizinců u specializovaného zdravotnického pracoviště (na náklady zařízení).

3.4 Povinnosti ředitele zařízení

Mezi povinnosti ředitele dětského domova (řídí se stejným zákonem jako jeho práva) patří:

- seznámení dítěte s jeho právy a povinnosti;
- oznámení příslušnému orgánu SPOD jména dětí, které jsou vhodné pro osvojení či zprostředkování pěstounské péče;
- předání dítěte na základě rozhodnutí příslušného orgánu SPOD do péče budoucího osvojitele či pěstouna (tento postup musí být předem projednán s příslušným orgánem SPOD, zákonnými zástupci dítěte nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu).

Další povinností ředitele dětského domova je dát podnět příslušnému soudu ke zrušení ÚV v případě pomnutí důvodů, pro které byla nařízena (tato situace však musí rovněž předem být projednána s příslušným orgánem SPOD, zákonnými zástupci či jinými osobami odpovědnými za výchovu)

Ředitel dětského domova je povinen podat po předchozím projednání s příslušným orgánem SPOD příslušnému soudu podnět k prodloužení ÚV, jestliže je to v zájmu dítěte (nejčastěji jsou podávány soudu návrhy na prodloužení ÚV z důvodu dokončení přípravy na budoucí povolání).

Další povinnosti ředitele zařízení jsou:

- podávat informace o dítěti na základě žádosti orgánům SPOD a zákonným zástupcům či jiným osobám odpovědným za výchovu;
- projednat předem opatření zásadní důležitosti se zákonnými zástupci dítěte či jinými osobami odpovědnými za výchovu a bezodkladně je informovat o provedení opatření;
- informovat příslušný orgán SPOD o nadcházejícím propuštění dítěte ze zařízení min. 6 měsíců před faktickým propuštěním dítěte (tato informace se zpravidla podává sociálním kurátorům);
- umožnit dítěti, které má být z důvodu zletilosti propuštěno ze zařízení, jednání se sociálním kurátorem;
- propustit dítě mladší 15 let z důvodu pobytu u osob odpovědných za výchovu pouze v doprovodu těchto osob (jestliže nepožádají v této věci písemně o jiný postup - např. na základě převzetí odpovědnosti za dítě může být dítě vyzvednuto jinou osobou, která jej dopraví k osobám odpovědným za výchovu);
- uskutečňovat program rozvoje osobnosti dítěte a záznamy o jeho plnění;
- vydávat vnitřní řád, provádět jeho změny (po jeho schválení ředitelem příslušného diagnostického ústavu);
- oznamovat diagnostickému ústavu údaje o počtu dětí, jejich změny a podstatné informace o účinnosti uskutečňovaných soudních rozhodnutí o ÚV či předběžném opatření dále

- oznamovat příslušnému diagnostickému ústavu jména dětí, která jsou orgánem SPOD identifikovány jako děti vhodné pro osvojení či svěření do pěstounské péče;
- předat dítě mladší 18 let po ukončení jeho pobytu v dětském domově osobám odpovědným za výchovu spolu s věcmi, které jsou ve vlastnictví dítěte;
- informovat dítě, kterému byla ÚV ukončena, o možnosti uzavření smlouvy o dobrovolném pobytu v dětském domově (nejdéle však do 26 let dítěte).

Dalšími povinnostmi ředitele dětského domova dle zákona č. 109/2002 sb., § 24 odst. 1 je rozhodování o právech a povinnostech v oblasti státní správy v případě úhrady nákladů na zdravotní péči, léčiva, zdravotnické potřeby, které nejsou hrazeny ze zdravotního pojištění (pokud byla péče vyžádána zákonnými zástupci), v případě umístění dítěte, jeho přemístění, dále v případě povinnosti dítěte hradit ze svých vlastních příjmů náklady spojené s přepravou do zařízení (útěk), v případě zamítnutí žádosti o povolení pobytu nebo o zrušení pobytu či v případě výše příspěvku na úhradu péče. (Zákon 109/2002 Sb., § 24 odst. 2))

3.5 Práva a povinnosti osob odpovědných za výchovu vůči zařízení

Zákonní zástupci dítěte mají právo se informovat o dítěti - písemně či telefonicky, vyjadřovat se k návrhu opatření zásadní důležitosti ve vztahu k dítěti. Dále mají zákonní zástupci i jiné osoby odpovědné za výchovu právo udržovat kontakt s dítětem (jestliže tomu nebrání závažné okolnosti ohrožující dítě), právo na poradenskou pomoc ve věcech výchovné péče o dítě a dále mohou písemně požádat ředitele dětského domova o povolení pobytu.

Jestliže rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu předávají dítě do dětského domova, musí při jeho předání předat současně i dokumentaci dítěte (rodný list, občanský průkaz, osvědčení o státním občanství apod.).

V případě pobytu dítěte u rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu mají tyto osoby povinnost zajistit doprovod dítěte mladšího 15 let nebo písemně požádat o jiný postup v této věci.

Rodiče i osoby odpovědné za výchovu se při příjmu dítěte musí seznámit s vnitřním zařízením a musí dodržovat jeho ustanovení a také musí bezodkladně oznámit dětskému domovu okolnosti pobytu dítěte u nich, týkající se zejména jeho zdraví a výchovy.

Zákonní zástupci mají dále povinnost předat dítěti umístěnému do dětského domova na základě jejich žádosti peněžní obnos jako kapesné ve výši, která je stanovena dle Zákona č. 109/2002 Sb., §31 a také musí hradit náklady na zdravotní péči, léčiva a zdravotnické prostředky poskytnuté dítěti na základě jejich žádosti, které nejsou hrazeny ze zdravotního pojištění.

Zákonní zástupci jsou také povinni hradit příspěvek na úhradu péče, které je dítěti v zařízení poskytována, a to v závislosti věku dítěte (Zákon č. 109/2002 Sb., §27 a následující). Jestliže však prokáží, že nemají dostatečný příjem pro jeho hrazení, může jim být tato povinnost prominuta nebo může být jeho výše snížena.

4 UTVÁŘENÍ OSOBNOSTI DÍTĚTE V DĚTSKÉM DOMOVĚ

Dle Jůzla (2010) je osobnost obecně formulována několika činiteli, kterými jsou:

- dědičnost - resp. „přenesení určitých znaků, vlastností apod. z rodičů na potomky“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 37);
- prostředí - z hlediska pedagogiky je prostředí souhrnem heterogenních vnějších vlivů, přírodních i společenských podmínek, které působí na člověka;
- výchova - výchova je „dynamický proces vědomé a řízené socializace, jenž zahrnuje všechny činnosti, které člověka utvářejí pro život v konkrétní společnosti“ (Kraus, Poláčková a kol, 2001, s. 56). Dle Jůzla je výchova „záměrná snaha společnosti utvářet jedince tak, aby odpovídal svými kvalitami historicky podmíněnému ideálu člověka a občana. A právě toto záměrné formování osobnosti, které se postupně stává stále více záležitostí specifických institucí a profesionálních pedagogických osobností, označujeme jako výchovu“ (Jůzl, 2010, s. 13 - 19). Cílem výchovy je vybudování schopnosti plnit společenské role (jako např. vzdělávat se, pracovat), ale i úkoly v osobním životě. „Jde o záměrné formování osobnosti jedince, formování jeho postojů, názorů, rozvíjení i jeho IQ (inteligentní kvocient neboli kvalita inteligence) a EQ (emoční kvocient neboli kvalita sociální inteligence)“ (Jůzl., 2010, s. 13-19). Výchovou předáváme vzorce, normy chování, způsoby komunikace, hygienické návyky atd.

Osobnost dítěte v dětském domově je ovlivňována především výchovou, která je jednou z předních funkcí tohoto ústavního zařízení a na níž se podílí vychovatelé, ale i všichni zaměstnanci zařízení, mezi nimiž je důležitá týmová spolupráce.

Nejpodstatnějšími osobami ovlivňujícími výchovu dítěte jsou bezesporu vychovatelé, kteří jsou s dětmi po celý den. Tato profese má zvláštní nároky, vyžadující mj. určité osobnostní předpoklady, zásadní je motivace a vyrovnaná, pozitivní osobnost. Předpokladem pozitivního vlivu na děti je autorita vychovatele.

Ve výchově je v první řadě dbáno na uspokojování potřeb dětí. Uspokojení primárních potřeb lidského těla, tedy fyziologických potřeb, je základem pro motivaci k dalším potřebám, které umožňují růst, osobnostní rozvoj. Mnohé děti přicházejí z různých prostředí, kde jim nebyla věnována dostatečná péče, což se odráží v jejich chování. Zde si připomeňme např. teorii potřeb A. Maslowa, která může významně přispět k pochopení lidského chování. Schéma Maslowovy pyramidy hodnot viz příloha B.

Uspokojení lidských potřeb umožňuje člověku cítit se dobře a fungovat jak v činnostech, tak i ve vztazích. *„Uspokojení základních lidských potřeb je tak zásadní, že nedostatky v této oblasti, zejména dlouhodobé nedostatečné uspokojování potřeb v průběhu dětství, může vážně narušit zdravý vývoj člověka“* (Kopřiva a kol., 2008, s. 190). To se pak odráží v jeho prožívání a chování.

Zajištění fyziologických potřeb je v dětském domově samozřejmostí. Zásadní důležitost má uspokojení potřeby jistoty a bezpečí - z hlediska výchovy dítěte v dětském domově je velmi významné mít jasně daný řád, pravidla, které určují povinnosti dítěte, denní režim a péči o dítě. Pro každé dítě je zpracován tzv. individuální plán rozvoje osobnosti dítěte obsahující takové cíle, které by naplňovaly klíčové kompetence rozvoje osobnosti dítěte.

Vytvořená pravidla musejí být tvořena ve spolupráci s dětmi, musí být všem srozumitelná a pevná. Právě taková pravidla dávají dětem pocit bezpečí a jistoty a uspokojení této potřeby je základním předpokladem efektivního učení. Potřeba lásky není v dětském domově zcela naplněna, avšak naopak je tomu u potřeby přijetí, pocitu, že dítě někam patří, kde je jeho „doma“, kde má své místo, svůj pokoj, svou postel, kde na něho čekají, kde o něho mají zájem atd. Ve výchově je dbáno rovněž na potřebu uznání a ocenění, vychovatelé motivují děti k činnostem, k podávání dobrých výkonů, rovněž je za ně oceňují, chválí je za jejich úspěchy.

Děti jsou vedeny k sebehodnocení i k hodnocení ostatních, k přijímání zpětné vazby, k plánování společných činností i k plánování osobních cílů. Zde využívají např. možnosti udělení výhody za dobré chování, čímž dítě dále motivují ke slušnému jednání. Potřeba seberealizace je v dětech pěstována, ale vrcholu Maslowovy pyramidy potřeb málokteré děti dosáhnou.

Ve výchově se také odráží typ dětského domova, od něj se odvíjí i organizace dne. Tento domov je dětský domov rodinného typu, který se přibližuje více životu v běžné rodině a který zde také popíši, jelikož svou odbornou praxi jsem vykonala právě v takovém domově.

Dětem vyrůstajícím v dětském domově rodinného typu je od počátku vštěpována zodpovědnost za chod domácnosti, všichni se společně podílejí na domácích pracích. Tyto běžné denní pracovní činnosti jsou určeny rozpisem služeb, jenž vytvoří vychovatelé společně s dětmi a děti se v nich pravidelně střídají. Rozpis služeb je vždy stanoven na dobu jednoho týdne a je umístěn na viditelném místě. Jde o takové činnosti jako je úklid společných prostor, úklid kuchyně, koupelny, příprava stravy, praní a žehlení prádla apod.

4.1 Organizace dne

Každý den má svůj režim, který „*přísněji než v rodině upravuje denní a časový rozvrh činností a zaměstnání*“ (Malach, 2007, s. 111). Jasně daný režim má nezanedbatelnou funkci a vylučuje tím tzv. nicnedělání, maření času, které bývají často zdrojem špatného chování. „*Režim učí radosti z úspěchu, radosti z pozitivních činů*“ (Malach, 2007, s. 111).

V dětských domovech je vnitřním řádem stanoven denní režim zvláště pro dny školního vyučování a zvláště pro soboty, neděle, svátky či prázdniny. Vnitřním řádem jsou však dány pevné body, které určují nezbytné denní úkony a jsou jimi: vstávání, ranní hygiena, škola, stravování, pomoc s přípravou jídla, příprava na vyučování, běžný úklid a uložení dětí, přičemž se respektuje osobní volno dítěte a jeho zájmové a jiné volnočasové aktivity a individuální potřeby.

Běžný den pracovního týdne vypadá podobně jako v rodině. Po příchodu dětí ze školy se dbá především na přípravu na vyučování na následující dny. Vzdělání je další významnou funkcí při výchově a utváření osobnosti. S dětmi vychovatel napíše domácí úkoly a věnují se pak dále přípravě na vyučování podle rozvrhu dětí, opakování, procvičování, reedukaci, vyrovnávání deficitů v učení. Vše je závislé na věku a samostatnosti dítěte. Děti navštěvující základní školu vyžadují vychovatelovu pozornost, dohled. Děti ze středních škol bývají samostatnější v přípravě na vyučování, proto postačí, když je vychovatel zadá, zkontroluje a ověří, zda se dítě věnovalo školním povinnostem.

Po splnění školních povinností a dále povinností v rodinné skupině má dítě své osobní volno, je dbáno na jeho smysluplné využití. Vše odvíjí od věku dítěte. Malým dětem se vychovatel věnuje po celý den, musí pro ně mít přichystaný program, nabídku různých činností, které vycházejí ze zájmu dětí. Vychovatel by neměl dopustit, aby děti trávily volný čas sledováním televizních programů či hraní her na počítači.

Měl by jim spíše dát na výběr z řady činností, může jít s nimi na procházku, sportovat, hrát hry rozvíjející jejich motoriku či osobnost, nabízeny jsou také výtvarné, taneční, hudební a dramatické činnosti. Děti jsou zapojeny do několika projektů, které děti rozvíjejí v oblasti finanční gramotnosti, v oblasti prevenci rizikového chování, v oblasti praktické přípravy na samostatný život.

Některé děti, přiměřeně k věku a jejich samostatnosti, mají volnější režim - mohou např. využívat volných vycházek, k čemuž slouží tzv. kniha volných vycházek, do které se konkrétně vypíše, kam, kdy dítě odchází, kdy se vrátí.

O sobotách, nedělích, svátcích a prázdninách je den rozdílnější. Po ranní hygieně, ustlání postele a převlečení se věnují přípravě snídaně, po snídani musí uklidit v jídelně a v kuchyni. Dále se pak děti věnují úklidu rodinné skupiny a svých pokojů a osobních věcí. Vychovatelem určená služba v kuchyni připravuje oběd.

Odpolední činnost je dána plánem výchovné skupiny, který je tvořen s ohledem na zájmy dětí, jde o sportovní a rekreační činnosti, kulturní a společen-

ské akce, nebo činnosti v rámci projektů. Záleží na tvořivosti, nápaditosti vychovatele, na znalosti potřeb a zájmu dětí. Může jít o činnosti, jako jsou turistika, návštěva nějaké památky, výlet na kolech, bruslení, plavání, míčové hry apod. Neděle je obdobná jako sobota, ale je zde již také pamatováno opět na přípravu na vyučování.

Dětský domov má vytvořen školní vzdělávací program, kterým jsou naplňovány klíčové kompetence: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanská, kompetence pracovní. Tyto kompetence jsou v průběhu roku naplňovány výchovně vzdělávacími cíli. Tyto cíle jsou plněny činnostmi v týdenních plánech.

Cíle jsou v každé rodinné skupině naplňovány jinými činnostmi, které vychází nesložení dětí v dané rodinné skupině. Každý týden děti společně s vychovateli hodnotí, zda se jim podařilo cíl splnit, kde jsou nedostatky, mezery, možnosti dalšího rozvoje. Společně hledají a navrhuji cesty a možnosti k jejich splnění.

4.2 Osobnostní rozvoj

V úvodu této kapitoly jsem již zmínila důležitost vlivu výchovy na rozvoj osobnosti dítěte. Výchova, jako taková, se uskutečňuje v době mimo školní vyučování, je buď zaměřena na obsah a způsob využívání volného času (viz. následující kapitola), anebo se orientuje na „*rozvíjení potřeby celoživotního vzdělávání, zejména v souvislosti se zájmovou orientací člověka. Tato oblast výchovy tedy plní funkci výchovnou, vzdělávací, zdravotní a sociální*“ (Pávková a kol., 2008, s. 37).

Výchovně-vzdělávací funkce je velmi důležitá pro rozvoj schopností dětí - usměrňuje a uspokojuje zájmy a potřeby dětí, podílí se na tvoření společensky přijatelných postojů a morálních vlastností. Zdravotní funkce učí správnému zdravému životnímu stylu. Neméně zásadní je sociální funkce umožňující budování žádoucích sociálních vztahů zahrnující „*nácvik komunikativních dovedností,*

rozvoj sociálních kompetencí a seznamování s pravidly společenského chování“
(Pávková a kol., 2008, s. 41).

V rámci osobnostního rozvoje se využívá výchovy rozumové, která usiluje o maximální využívání intelektuálních schopností vedoucích k řešení všech životních situací, a to jak ve prospěch vlastní, tak i společenský. Rozumová výchova může být dle Malacha (Teorie výchovy metodiky 2007, s. 28 - 31) konkretizována např. těmito dílčími složkami:

- Výchova jazyková a výchova ke komunikaci – zahrnují osvojení si mateřského, ale i alespoň jednoho cizího, jazyka v mluvené i slovní podobě, osvojení prostředků neverbální komunikace a vybraných symbolů, osvojení účinných způsobů dorozumívání prostřednictvím elektronických médií (tzv. počítačová gramotnost), naučení vyhledávání a třídění, zpracování informací.
- Výchova intelektuálních citů, vůli a jednání, která má za cíl naučit prožívat radost z poznání a objevování, rozvinout takové intelektuální vzdělávací potřeby, které umožňují celoživotní učení.
- Výchova k rodičovství usiluje o zajištění reprodukce, posiluje odpovědnost za vlastní zdraví jako předpokladu pro úspěšnou reprodukci.

Důležitou složkou výchovy je výchova mravní skládající se z dalších položek (dle Malacha, 2007, s. 31 - 40):

- Výchova mravního jednání, kázně a charakterových vlastností - cílem je vychovatel člověka čestného, poctivého, respektujícího odlišné názory jiných osob, jednajícího v rámci svých práv a povinností, vědomě dodržujícího zásady slušného chování
- Výchova společenská, humanistická, multikulturní - je zaměřena na osvojení si základní etikety v běžných situacích, na osvojení si způsobu jednání i jedinci pocházejících z odlišného kulturního prostředí, na respektování odlišných lidí a jejich názorů, jejich práv a zároveň usiluje o absenci diskriminace, xenofobie a rasismu

- Výchova právní, občanská a politická - směřuje k osvojení si základních lidských práv a svobod, právního řádu, právních norem.

Výchova pracovní si dle Malacha (2007, str. 40 - 45) klade za cíl přivlastnění si takových znalostí, dovedností, návyků či postojů, které umožňují vykonávat práci, jenž odpovídá schopnostem a potřebám dítěte, mít úctu k vlastní práci, ale i k práci druhých a samozřejmě k jejich výsledkům, dosáhnout s využitím všech forem celoživotního učení co nejdříve plné pracovní způsobilosti, vykonávat práci odpovědně, efektivně, bezpečně, dodržovat pracovní povinnosti a kázeň.

Výchova ke zdraví a zdravému životnímu stylu potom usiluje o vytvoření vlastní zodpovědnosti ke svému zdraví.

4.3 Možnosti trávení volného času

Volný čas je jednou z nejpodstatnějších složek lidského života, který nám navozuje pocit uspokojení a uvolnění. „*Je to doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi*“ (Pávková a kol., 2008, s. 13).

Způsob, jakým trávíme svůj volný čas, vyjadřuje životní styl - přesněji zaměření, schopnosti, zájmy a záliby. Zvláště u dětí je kvalitní využití volného času předpokladem pro zdravý vývoj a rozvoj jejich schopností, proto je kladen důraz na jeho smysluplné využití. Dětem jsou v dětském domově nabízeny různé činnosti, a to právě proto, aby se naučili s volným časem dobře nakládat a aby jej netrávili pasivně.

Kromě individuálních zájmových aktivit odvíjejících se od zálib dětí jsou v plánu zahrnuty i společné činnosti, kterých se účastní všichni. Tím se nejen vyplní volný čas, ale zároveň je dětem nabídnutý takový způsob trávení volného času, se kterým by se doma mnohdy pravděpodobně nesetkali.

Existuje celá řada zájmových činností (Pávková a kol., 2008, s. 94 - 100). Jedná se o činnosti společenskovední, pracovní-technické, přírodovědné, esteticko-výchovné a činnosti sportovního typu.

Zájmové činnosti společenskovední obsahují aktivity směřující k poznání současného dění ve společnosti, ale i některých souvislostí z historie. Společně

skovědní oblast zahrnuje výchovu k vlastenectví, partnerství, rodičovství, společenskou výchovu a také jazykovědu. Nabízí se následující okruhy zájmových činností, např. poznávání významných objektů v místě dětského domova, školy, seznámení s historickými objekty a památnými místy, poznávání významných osobností v regionu dětského domova, sledování událostí ze společenského a politického dění u nás i ve světě, oslavy státních svátků a jiných významných dnů, dodržování tradic, seznámení se s nimi apod.

Zájmové činnosti pracovní-technické rozvíjejí motoriku dětí, jejich manuální zručnost, technické myšlení, představivost a prostřednictvím jednotlivých činností je prohlubován jejich zájem o tvůrčí činnost. Mj. se podílejí i na profesní orientaci dětí. Řadí se sem např. tyto okruhy činností - práce s různými materiály, práce modelářské, elektrotechnika, elektronika, výpočetní technika, seznamování s různými profesemi, příprava pokrmů, dopravní výchova apod.

Zájmové činnosti přírodovědné - pěstují vztah a zájem o přírodu. Jedná se např. o pozorování přírodních objektů živé a neživé přírody, pěstitelské práce, péče o zahradu a pokojové rostliny, chov zvířat, aktivity související s ochranou a tvorbou životního prostředí.

Zájmové činnosti esteticko-výchovné podporují rozvoj výtvarného, hudebního, literárního, dramatického, hudebně-pohyblivého projevu nebo rozvoj tvořivosti. Spadá sem např. používání různých výtvarných technik, návštěvy výstav, hudební hry, zpěv, hra na hudební nástroje, poslech hudby, četba, návštěvy kulturních představení apod.

Zájmové činnosti tělovýchovného, sportovního a turistického zaměření udržují tělesnou zdatnost dětí, ale i psychickou odolnost. Spadají sem různé druhy sportů, jako je atletika, sportovní hry, sezónní sporty (plavání, bruslení, lyžování, hry ve vodě či na sněhu), pěší turistika, návštěva sportovních soutěží, seznamování se známými sportovci apod.

5 EDUKACE V DĚTSKÉM DOMOVĚ

V úvodu této kapitoly považuji za důležité vymezit si, co je edukací míněno. Obecně se edukací rozumí kterákoliv situace, při níž působí lidský subjekt a dochází k tzv. edukačnímu procesu, tedy k nějakému druhu učení. V obecné pedagogice „se výraz *edukace* používá jako synonymum termínu *vzdělávání*, resp. *vzdělávací proces*“ (Pedagog. slovník, s. 53). Edukace je tedy záměrný proces působení, který „*vtiskuje vývoji osobnosti dítěte celou řadu nezbytných znaků*“ (Helus, 2004, s. 187). Dle Heluse (2004) se jedná zejména o vedení dítěte v systematickém vzdělávání otevírajícímu pro ně perspektivy fundované životní orientace a uplatnění.

V dětském domově je proces edukace ovlivněn mnoha okolnostmi - jde např. o věk dítěte, ve kterém bylo do dětského domova umístěno. Přišlo-li dítě do dětského domova v předškolním věku, navštěvuje mateřskou školu zpravidla v místě či okolí sídla dětského domova a předškolní přípravě je věnována patřičná příprava, ovlivní to i jeho připravenost při nástupu do povinné školní docházky. Pokud však dítě přichází do dětského domova a je už základní školou povinné, edukace je tím ztížena, protože jak jsem se přesvědčila v době své odborné praxe, tyto děti mívají značné mezery v základním učivu, objevují se u nich zpravidla i poruchy učení a je potřeba k jejich vzdělávání přistupovat individuálně.

5.1 Předškolní věk

Předškolní věk je vymezen obdobím od 3 let zhruba do 6 až 7 let - konec této etapy je dán nástupem do školy, nikoliv věkem.

Dle Vágnerové (2008) je toto období nutno pojímat jako fázi přípravy na život ve společnosti. K tomu je zapotřebí, aby se dítě naučilo přijmout nějaký řád, který upravuje chování k různým lidem. Dítě se musí naučit prosadit, ale i spolupracovat, což je významné vzhledem ke vztahům s rovnocennou vrstevnickou skupinou.

Děti v předškolním věku nejsou schopny ještě porozumět realitě. „*Pokud se jim realita jeví jako nesrozumitelná, vysvětlí si jí tak, jak umí, resp. jak se jim*

to hodí. Nepřipustí si, že to může být ve skutečnosti jinak. Potřebují dosáhnout alespoň zdánlivé jistoty, že svět je poznatelný a že se v něm dokáží orientovat. Jsou schopné uvažovat nesprávně a zkresleně i proto, že skutečnost je pro ně emočně nepříjemná“ (Vágnerová, 2008, s. 182). Jejich interpretace skutečnosti pro ně samotné musí být srozumitelná a přijatelná a proto se v tomto období objevují tzv. konfabulace, tzv. nepravé lži (viz. kapitola 2.3 Poruchy chování), které souvisejí i s fantazií dítěte, která má v období předškolního věku harmonizující význam.

Děti předškolního věku se hodně naučí jak od starších dětí, tak od dospělých, proto je důležité, aby vychovatel či jiný dospělý uměl před dítě postavit problém tak, aby byl pro něj řešitelný, ať už s jeho pomocí či bez ní.

Pro myšlení dítěte předškolního věku je charakteristický tzv. egocentrismus. *„Úroveň myšlení ovlivňuje i způsob verbálního vyjadřování a zpracování takto prezentovaných informací“.* Důležitá je i složka neverbální, kde hraje významnou roli kresba, *„která se rozvíjí od fantazijního způsobu zpracování tématu k realistickému pojetí. Důležitá je i symbolická hra, která dítěti umožňuje zvládnout problematické situace přijatelným způsobem. Rozvíjí se porozumění prostoru, času a počtu. Vytvoří se všechny složky paměti“ (Vágnerová, 2008, s. 201).*

V předškolním věku je věnována veškerá pozornost připravenosti dítěte na vstup do školy, odborně nazváno školní zralost. Školní zralostí se zabývá celá řada odborníků, proto má tento pojem i mnoho definic. Dle mého názoru je nejužitečnější tato definice: *„Kdybychom měli shrnout úvahu o podstatě školní zralosti, nejspíše bychom se přiklonili k souhrnné definici, která připomíná vymezení Komenského. Za školní zralost budeme považovat takový stav somato-psycho-sociálního vývoje dítěte, který:*

- je výsledkem úspěšně dovršeného vývoje celého předchozího období útlého a předškolního dětství,*
- je vyznačen přiměřenými fyzickými a psychickými dispozicemi pro požadovaný výkon ve škole a je doprovázen pocitem štěstí dítěte,*

- je současně dobrým předpokladem budoucího úspěšného školního výkonu a sociálního zařazení“ (Langmeier, Krejčířová, 2008, s. 106-107).

5.2 Školní věk

Období školního věku je charakterizováno obdobím od nástupu do první třídy a trvá do doby dokončení povinné školní docházky (je to tedy zhruba od 6 - 7 let do 15-16 let).

„Školní věk je další fází přípravy na život ve společnosti, resp. její zaměřenější variantou, která může být ze sociálního hlediska rozhodující. Ve škole se dítě připravuje na svou pozdější profesní roli a již v této fázi průběžně potvrzuje své předpoklady pro její získání. Úspěšnost uplatnění ve škole předurčuje pozdější společenské zařazení. Pod vlivem školy se rozvíjejí vlastnosti a kompetence, které mohou být v tomto směru užitečné.“ (Vágnerová, 2008, s. 266-267). Nástup dítěte do školy považuje Vágnerová (2008) za významný sociální mezník, kdy dítě získává novou roli - školáka - v novém prostředí si dítě osvojuje žádoucí způsoby chování a učí se komunikovat adekvátně sociální roli, a to vzhledem k situaci a v souladu s pravidly a zvyky daného prostředí.

Rozvoj osobnosti dítěte, stejně tak jako způsoby prožívání jeho dětství, jsou ovlivněny právě školou. Proto Helus (2004, s. 187) označuje období vstupu do školy jako tzv. zlomovou životní událost. Tato zlomovost je charakterizována pěti znaky.

1. Dítě je vstupem do školy vystaveno soustavnému vzdělávacímu působení, zabezpečenému vyučováním - *„Díky svému vzdělávání, tím, že obšírněji a hlouběji rozumí světu a svému místu v něm, jedinec ze své pozice přejímá odpovědnost. Realizuje zde své poslání, plní zde své úkoly, dopracovává se zde své kompetence“* (Helus, 2004, s. 188).
2. Dítě je svým vstupem do školy uváděno do nových rytmů strukturování času - tzn., že dítě se učí utvářet vztah k času a jeho rozvržení. První pokusy o samostatné organizování času a jeho plánování, je významným činitelem při formování osobnosti.

3. Dítě je uvedeno do nového postavení, resp. statusu; učí se realizovat nové životní role a mezilidské vztahy - jde o dvě zásadní role: role žáka vůči učiteli a role spolužáka vůči dětem ve třídě. Vyskytnou-li se v těchto rolích nějaké problémy, je na učiteli, aby se je snažil zachytit a vhodně je usměrňoval, protože tyto role rovněž ovlivňují utváření osobnosti dítěte.
4. Dítě je uvedeno do celé řady nových aktivit, skrze něž objevuje nové skutečnosti - tento zlom je podstatný z toho hlediska, že si dítě skrze vyučovací aktivity a dosahované vzdělávací úspěchy začíná uvědomovat, že i ono samo si dokáže samo v mnoha životních situacích poradit (např. už umí číst, umí psát - může napsat dopis, potěšit někoho gratulací, umí vyprávět apod.).
5. Dítě je uváděno do nových zážitků a zkušeností se svou vlastní kompetencí - dítě poznává, co umí, co dokáže a v čem je dobré. *„Vytváření bohaté palety možností, aby dítě mohlo a chtělo uplatňovat svou kompetenci a dosaženou zdatnost, využívat svou zkušenost a už dosažené vzdělání, vyjadřovat svou individualitu, je důležitou podmínkou edukačního vývoje osobnosti ve školním prostředí“* (Helus, 2004, s. 191).

Pro vychovatele je důležitým úkolem mít přehled o dítětem navštěvované škole. Škola je vybírána s ohledem na její dostupnost - běžně děti navštěvují základní školu buď přímo v místě sídla dětského domova, nebo v jeho blízkém okolí. Klíčovým pracovníkem, který spolupracuje se školou, je kmenový vychovatel (dále jen „vychovatel“) dítěte ve spolupráci s hlavním vychovatelem a ředitelem zařízení. Vychovatel zná rozvrh školního vyučování, odpovídá za přípravu na vyučování a zná prospěch dítěte. Pravidelně je se školou - třídním učitelem a v případě potřeby i s dalšími učiteli - v kontaktu, navštěvuje rodičovská sdružení a další schůzky, které jsou svolávány v závislosti na školním prospěchu či v důsledku špatného chování dítěte ve škole.

„Děti přicházející do dětského domova mohou být pod vlivem nepodnětého rodinného prostředí opožděny v rozumovém vývoji. Projevuje se to nízkou

úrovni poznávacích procesů, pozornosti, představivosti, paměti, myšlení, rozvoje řeči a v důsledku toho horšími výsledky ve škole“ (Pávková, 2008, s. 137).

Děti pobývající v dětském domově mívají často diagnostikovanou nějakou specifickou poruchu učení, která bývá zapříčiněna nedostatečnou rodičovskou péčí ve školní přípravě, kdy dítěti chybí potřebné podněty, které podněcují jeho zdárný vývoj. K vyšetření výskytu těchto poruch slouží pedagogicko-psychologické poradny. Každý rok se pak opakovaně dítě nechává vyšetřit - na základě výsledků vyšetření je pak s dítětem pracováno. Vychovatel vypracuje v závislosti na zprávě z vyšetření ve spolupráci s třídním učitelem tzv. individuální plán, poté sleduje a hodnotí jeho naplňování a aktualizuje ho dle potřeb.

Mezi nejčastější poruchy učení projevující se u dětí, patří:

- dyslexie - porucha v osvojování čtenářských dovedností: *„úroveň čtení je nepoměrně nižší, než bychom očekávali vzhledem k jiným schopnostem a výkonům dítěte“ (Zelinková, 2009, s. 9).*
- dysgrafie - porucha v osvojování psaní: *„postihuje grafickou stránku písemného projevu, čitelnost, úpravu.“ (Zelinková, 2009, s. 9).*
- dysortografie - porucha v osvojování pravopisu: *„porucha se projevuje především v oblasti tzv. specifických dysortografických jevů“ (Zelinková, 2003, str. 9), nejčastěji jde o obtíže v rozlišování krátkých a dlouhých samohlásek, rozlišování sykavek, přidávání nebo naopak vynechávání písmen, popř. slabik apod.*
- dyskalkulie - porucha v osvojování matematických dovedností - *„projevuje se výraznými obtížemi v chápání číselných pojmů, v chápání a provádění matematických operací“ (Zelinková, 2009, s. 10).*

„Zlepšování prospěchu ovlivňuje systematická příprava na vyučování., která je pravidelnou součástí denního režimu. Vedle písemní i ústní přípravy na vyučování, nabízí dětský domov dostatek příležitostí, jak neformálním způsobem rozvíjet a upevňovat školní vědomosti. Je to např. v didaktických hrách, vycházkách, návštěvách, výstav, divadelních představení, při sledování vhodných TV pořadů. (Pávková, 2008, s. 137).

Při své odborné praxi v Dětském domově v Tišnově se pravidelně s dětmi věnuji přípravě na vyučování, proto si dovoluji uvést pár poznatků. Dětem se věnuji individuálně dle věku. Příprava na vyučování zahrnuje například procvičování pravopisu formou doplňovacích cvičení, psaní diktátů.

Osvojování cizího jazyka je pro většinu dětí náročné, proto se děti věnují procvičování pravidelně, upřednostňuje se slovní přezkoušení ze znalosti slovíček a tvorba jednoduchých vět. Při psaní domácích úkolů jsou vedeny děti k samostatnosti, mají možnost se poradit s vychovatelkou, když si neví rady. Některé děti si nejprve udělají domácí úkol nanečisto a poté ho správně přepíší.

S dětmi dále individuálně procvičuje aktuální učivo a to buď ústní formou, nebo písemnou formou. Každý den se zaznamenává do sešitů k tomu určených, co dítě procvičovalo, co je ještě potřeba dále procvičovat. Tím je zajištěna návaznost, jednotnost a spolupráce vychovatelů. Denně děti mladšího školního věku čtou nahlas, jsou vedeny ke čtení s porozuměním. Práci vychovatelů moc oceňují, protože soustředěnost dětí je jen velmi krátká a často přípravu na učení odmítají a mívají k učení nechuť. Vychovatel musí být důsledný a trvat si na zadaných úkolech. Pravidelně je věnována pozornost pozitivnímu posilování motivace dětí k učení.

5.3 Před-profesní a profesní příprava

Po ukončení povinné školní docházky přichází první volba dítěte, kterou se rozhoduje, jakou školu by chtělo studovat, co bude chtít jednou v životě dělat, čím se bude chtít živit. Pravdou je, že při volbě své přípravy na budoucí povolání dítě mnohdy ještě samo neví, jakou školu by chtělo studovat. Z mých postřehů během praxe mohu uvést i skutečnost, že děti mají tendenci k podceňování svých schopností, a proto volí školu jednodušší nebo je jim zcela jedno, jakou školu budou studovat. „*Nejistota mladých při volbě povolání je ještě zvyšována tím, že rozhodnutí musí být realizováno v době, kdy je mladistvý ještě zájmově nevyhraněný, kdy není dokončen ani vývoj jeho schopností, tím méně vývoj jeho charakterových vlastností, a kdy proto také svou orientaci i svá rozhodnutí často mění.*“ (Langmeier, Krejčířová, 2008, s. 160).

Škola je vybrána společně s dítětem, vychovatelem a rodičem dítěte, je-li spolupracující a má-li zájem o své dítě. Zpravidla bývá dítě před volbou následujícího studia podrobena vyšetření psychologa a na základě testů, které s dítětem provede, jsou určeny schopnosti a nadání dítěte, jeho zaměření a inteligence, což usnadňuje výběr mezi jednotlivými možnostmi středního vzdělávání či vyučení.

Období před-profesní přípravy je rovněž obdobím dospívání, ve kterém dochází ke změně sociální postavení. K tomu je zapotřebí vyvíjet u dětí tzv. sociální kompetence. Do tohoto pojmu můžeme zahrnout sociální schopnosti a sociální dovednosti. Základem pro přijetí a zvnitřnění se se sociálními kompetencemi je naučit se dodržovat určitá pravidla. Proto je důležité chování vychovatele - ten musí být pro dítě vzorem, pravidla musí sám dodržovat a dbát na jejich dodržování všemi ostatními bez výjimek.

Komunikace s dospívajícími dětmi nebývá snadná, především dorozumívání s dospělými je ohroženo větším nebezpečím vzájemného nepochopení. „*U dospívajících se projevuje sklon k opakovanému argumentování, kverulování², omilání určitých tvrzení, neschopnost a neochota naslouchat dospělým, jejichž názory bývají a priori považovány za zastaralé a hloupé*“ (Vágnerová, 2008, s. 393-394).

Učit děti sociálním kompetencím je nepostradatelné ve výchovně-vzdělávacím již od počátku umístění v dětském domově. Sociální kompetence umožní dítěti např. úspěšně a efektivně spolupracovat, dítě se orientuje v sociálních situacích a ví, jak v nich adekvátně jednat, umí si samo poradit s problémy, se kterými se setkává s různými lidmi i v různém prostředí, umí komunikovat a přiměřeně reagovat, je vnímavé a empatické v kontaktu s druhými.

---

² Kverulování - reptání (děti si neustále na něco stěžují, jsou nespokojení).

6 POPIS ZAŘÍZENÍ - DĚTSKÝ DOMOV TIŠNOV

Níže jsou uvedeny základní identifikační údaje zařízení:

Oficiální název zařízení: Dětský domov, Tišnov, Purkyňova 1685

Právní forma zařízení: příspěvková organizace

Zřizovatel: Jihomoravský kraj

Celková max. kapacita: 32 dětí

Součást zařízení: školní jídelna s možností stravování 50 strážníků

Kontaktní osoba: ředitelka PhDr. Hana Štrajtová

Telefonní spojení: 549 410 200

549 410 205

E-mail: dd.tisnov@bo.orgman.cz

Www stránky: <http://www.ddtisnov.ic.cz>

6.1 Historie zařízení

Zrod dětského domova v Tišnově se datuje v roce 1933. Tehdy se nacházel v ulici Riegerova a jeho celková kapacita byla 15 dětí. Jelikož prostory nebyly vyhovující, dětský domov se přemístil do ulice Na Mlékárně v roce 1952 do jiné budovy a tím byla navýšena i jeho kapacita na 25 dětí. Tento objekt však byl v roce 1989 vrácen původním majitelům a dětský domov se již naposledy přestěhoval v roce 1999 do nové budovy v klidné a velmi pěkné lokalitě města Tišnova, a to do ulice Purkyňova. Okolí tvoří historická budova nemocnice s parkem, rodinnými vilkami a nedaleko je také ovocný sad Sychrák, chráněná oblast na území města Tišnova. Dětský domov je umístěn nedaleko středu města a některých škol, které děti navštěvují.

V roce 2006 byla budova kompletně zrekonstruována a od 1. února 2007 bydlí děti v novém krásném domově. Současná kapacita je 32 dětí a součástí dětského domova je školní jídelna s kapacitou pro 50 osob.

6.2 Popis zařízení

Dětský domov Tišnov je domov rodinného typu. Budova, ve které se nachází má 3 podlaží, nachází se v ní čtyři rodinné byty, tzv. rodinky, které se nazývají žlutá, oranžová, modrá a zelená rodinná skupina. V každé skupince může pobývat max. 8 dětí a vychovatelka. V současné době je v dětském domově 30 dětí, z toho 17 dívek a 13 chlapců.

Věkové rozpětí dětí je od 3 -19 let. Předškolní zařízení navštěvují 3 děti. Základní školu v Tišnově navštěvuje 14 dětí, základní školu praktickou v Předklášteří 6 žáků. Po skončení povinné školní docházky se děti připravují na budoucí povolání studiem ve středních školách v Tišnově, Lomnici a v Brně. Střední odborné učiliště navštěvuje 5 dětí, z toho jedna dívka učební obor s maturitou, a odborné učiliště dvě děti.

Každá skupinka má k dispozici čtyři dvoulůžkové pokoje, kuchyň s obývacím pokojem, samozřejmě je sociální zařízení a nachází se zde i úložné prostory. Vše je vybaveno novým nábytkem - v obývacím pokoji najdeme počítač, televizi, audio a videotechniku, v koupelně je pračka a kuchyň s jídelním koutem je vybavena kuchyňskými spotřebiči. Prostory jsou vyzdobeny vlastními výrobky dětí a květinami. Součástí rodinné skupiny tvoří ještě úklidová místnost a zázemí pro vychovatelku (pracovna, sociální zázemí).

V budově dětského domova dále nalezneme administrativní zázemí, návštěvní místnost a ještě je zde samostatný pokoj pro nemocné. Součástí je také moderní kuchyně s jídelnou.

Zahrada kolem domova je prostorná, je tu místo i pro garáže, v jedné je zaparkován služební automobil a ta druhá slouží jako úložný prostor pro sportovní vybavení. Ukázky dětského domova Tišnov jsou uvedeny v příloze C.

6.3 Personální zajištění - organizační struktura

Dětský domov řídí paní ředitelka Hana Štrajtová, které je podřízena vedoucí vychovatelka paní Renata Pleskačová. Ta řídí skupinu dalších osmi, tzv. kmenových vychovatelek – paní Ivanu Dvořáčkovou, paní Markétu Vitulovou, paní Michaelu Srbovou, paní Lenku Hlavoňovou, paní Kamilu Cermanovou, paní Lenku Ptáčkovou, paní Blanku Jebáčkovou a paní Lenku Matuškovou.

Do kompetence řízení paní ředitelky spadá též komunikace s dalšími orgány dětského domova, kterými jsou statutární orgán (zástupce paní Dana Warzechová) a ekonomické, mzdové a personální oddělení a kuchyň.

Tato oddělení dále spravují institut domovníka, domov má také vlastního provozního, elektrikáře a řidiče, pracovníky přímé obslužné péče, sociálně administrativní pracovnice a kuchařky. Schéma organizační struktury viz příloha D.

7 KAZUISTIKY DĚTÍ

V této kapitole bakalářské práce popisuji kazuistiky, příběhy dětí, které v dětském domově žijí. V nich se snažím v první řadě vystihnout důvod, proč se ocitly v tomto zařízení a co tomu předcházelo. Popisuji jejich osudy, které jsou srovnatelné s osudy mnoha dalších dětí v dětských domovech. Chtěla bych jimi poukázat na skutečnost, že v konečném důsledku je zásadní příčinou umístění dítěte do takového zařízení neschopnost rodičů v zajištění řádné péče a výchovy.

Při tvorbě kazuistik jsem se opírala jednak o osobní dokumentaci dítěte a dále o sdělení pracovníků dětského domova. V zájmu zachování osobních údajů jsou jména dětí v kazuistikách smyšlená.

7.1 První kazuistika

Petr 19 let

Petr byl do dětského domova umístěn již v útlém dětství, ve svých 3 letech. Přišel společně se svými dalšími 4 sourozenci, kteří jsou již zletilí a dětský domov opustili.

Narodil se ze společného soužití svých rodičů, kteří nebyli sezdáni. Pochází z romské komunity. Otec byl v době jeho narození již rozveden, z tohoto manželství měl 3 vyživovací povinnosti a tuto rodinu pravidelně navštěvoval. O Péťu ani jeho další sourozence, kteří s ním přišli do dětského domova, neprojevoval zájem, nestaral se o ně. Dětem často nadával, někdy je bil. Pokud se jich matka zastala, děti odstrčil a zbil matku.

Otec nikdy nepracoval, nebyl schopen spolupracovat ani s úřadem práce, proto neměl žádný příjem a nedokázal svou novou rodinu zabezpečit. Peníze vyžadoval od matky dětí, když mu je nedala, byl na ní hrubý. Často popíjel alkohol a dopouštěl se krádeží, proto byl také opětovaně odsuzován k výkonu trestu odnětí svobody. Ve vězení se nacházel i v době, kdy soud rozhodl o nařízení ústavní výchovy nad všemi dětmi.

V té době pečovala o děti samotná matka, bydlela v rodině svého druha, otce dětí. Se všemi dětmi obývala pouze jednu místnost, kde měla dvě postele, skříň a v této místnosti i vařila. Matka měla omezený příjem, který tvořily pouze dávky – přídavky na dítě a mateřská. Dětem nemohla nikdy nic koupit, chodily jako „vandráci“. Skrze finanční problémy nezajistila dětem ani řádnou zdravotní péči (povinná očkování apod.), děti nechodily pravidelně do školy, protože matka neměla peníze, aby jim zaplatila cestu do školy. Děti bývaly také často ušmudlané a zavšivené, několikrát je kvůli tomu ze školy poslali domů. Měly také potíže se školní docházkou (během půl roku měly zameškáno až 300 hodin), což se odrazilo i na jejich prospěchu.

Kvůli neshodám s matkou svého druha se odstěhovala matka se všemi dětmi k babičce (své matce) do domu, který byl obýván větším počtem rodinných příslušníků, těžce se zde udržovala základní hygiena.

Rodina byla navštěvována již od narození nejstarší sestry pracovníky oddělení péče o rodinu a dítě (dnes orgán sociálně-právní ochrany dětí). Při poslední návštěvě matka sama uznala bezvýchodnost své situace – po skončení mateřské dovolené nesehnala práci, je bez příjmu, nemá zajištěné řádné bydlení, nemá podmínky pro výchovu svých dětí, a proto požádala o jejich umístění do dětského domova.

Do dětského domova byly děti umístěné pohromadě. Matka dětem pravidelně psala dopisy, občas je navštívila, a pokud jí to finanční situace dovolila, brala si je na víkendové pobyty. Otec mezitím umřel, ani po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody neměl zájem o to, aby se děti mohly vrátit zpět do rodiny.

Všichni starší sourozenci Petra měli vzhledem k předešlé vysoké absenci a nepodnětnému rodinnému prostředí problémy s učivem. Petr ukončil povinnou školní docházku ve zvláštní škole, poté šel do učení. Nyní i nadále studuje znovu od prvního ročníku chovatele exotických zvířat, a to proto, že jinak by musel dětský domov opustit. Další studium umožnilo s Petrem sepsat dohodu o dobrovolném pobytu a v současné době se Petr připravuje na samostatný vstup do života - s matkou se již nestýká. Jakmile totiž Petr nabyl zletilosti, matka na něj chtěla

nechat přepsat elektřinu v domě, kde bydlí a Petrovi by tak vznikly dluhy, jelikož matka je bez příjmů a neplatí nájemné ani ostatní služby spojené s bydlením.

Petr má přítelkyni, která studuje 2 ročníkem tutéž školu, jako on. V době, kdy i jeho přítelkyně bude mít ukončené vzdělání související s přípravou na budoucí povolání, chtějí si najít bydlení a zaměstnání. V tomto ohledu se nyní snaží dětský domov Petra připravit na vlastní život.

7.2 Druhá kazuistika

Roman, 16 let

Roman se narodil v době manželství svých rodičů. V jeho 10 letech se rodiče rozvedli a Roman byl svěřen do péče svého otce. Matka v té době měla již další 3 nemanželské děti, odstěhovala se a s Romanem se přestala vídat, ani s ním žádným jiným způsobem neudržovala kontakt.

Otec žil s Romanem na vsi ve starším neudržovaném domě, kde žila ještě jeho matka a sestřenice s přítelem. K dispozici měli jednu samostatnou místnost a o kuchyň a sociální zařízení se dělili s ostatními obyvateli domu. Romanova babička je alkoholička, celý svůj důchod využila k nákupu alkoholických nápojů, sestřenice otce s přítelem jsou rovněž závislí na alkoholu a k tomu ještě nemají žádný příjem. Všichni dospělí obyvatelé domu mají obrovské dluhy, na dům je dán exekuční příkaz k prodeji a zástavní právo soudcovské, dlouhodobě je zde odpojena elektřina.

Kvůli finančním potížím začalo na doporučení orgánu sociálně-právní ochrany dětí s rodinou spolupracovat občanské sdružení, které se snažilo zmapovat možné finanční zdroje celé rodiny. Postupem času se podařilo najít otci Romana zaměstnání. Otec si mohl dovolit zajistit Romanovi ošacení, zakoupil mu všechny potřebné školní pomůcky, umožnil mu účastnit se školních akcí, dokonce mu zakoupil i kytaru a uhradil kroužek hry na kytaru. Avšak nové zaměstnání otce mělo i negativní dopady. Otec se v práci zdržoval od rána až do večerních hodin a díky exekucím se finanční situace rodiny nikterak výrazněji nezlepšila. Kromě toho se zhoršil i vztah mezi Romanem a jeho otcem - Roman poukazoval

na to, že otec není většinu dne doma, domů se vrací pouze přespat a také přestal zajišťovat základní nároky v domácnosti – v pokoji, který společně obývaly, nebylo zatopeno, ani uklizeno. Rovněž se stávalo, že doma nebylo ani nic k jídlu. Romanovi vadilo, že otec kouří a občas to přežene s alkoholem.

Díky odpojené elektřině neměl Roman ani podmínky pro učení, učil se při svíčke a ve škole byl hodnocen nedostatečnými. Ve výuce byl však velmi aktivní, je to bystrý a učenlivý chlapec.

Roman po čase sám projevil přání vyrůstat v dětském domově - vnímal to jako možnost uspokojit své základní potřeby a také rozvinout své nadání a vybrat si budoucí povolání.

Do dětského domova přišel v 15 letech. V tomto prostředí je velmi spokojen, ve škole dosahuje dobrých výsledků, stále se věnuje hře na kytaru, dokonce se účastí i různých soutěžích, kde nejen uplatňuje svůj talent s kytarou, ale také zpěvem. S otcem se pravidelně vídá, často si telefonují a jejich vztah se zlepšil.

Nyní Romanovi svítá naděje na život v normální spořádané láskyplné rodině. Rodiče jeho kamaráda z jeho bydliště se rozhodli zažádat o pěstounskou péči. Roman k nim občas jezdil se souhlasem otce na víkendové pobyty. Tato rodina Romana zcela přijala mezi své členy, cítí se v ní opravdu jako doma, zažívá pocit spokojenosti. Zároveň mu je však líto otce, který se dále pere s dluhy a „střecha mu padá nad hlavou“.

Nyní je to v takové fázi, že Roman jezdí pouze k této rodině, která mu zprostředkovává kontakt s otcem. Jeho otec je kamarádovým rodičům moc vděčný za pomoc synovi. Souhlasí i s pěstounskou péčí. Jakmile Roman ukončí povinnou školní docházku, pěstounská péče bude realizována.

7.3 Třetí kazuistika

Dominik 17 let, Patrik 15 let

Dominik s Patrikem žili se svými rodiči v pronajatém bytě. Otec i matka se hojně oddávali požívání alkoholu, skrze ostatních nájemníků domu se na ně hrnuly

stížnosti ohledně nedodržování nočního klidu, devastování společných prostor a okolí domu. Rodiče chlapců nedbali ani na správnou výchovu, děti se po návratu ze školy zcela bez dozoru pohybovaly výhradně po společných prostorách domu. Všechny tyto skutečnosti svědčily o špatné péči rodičů.

Jelikož rodiče neplatili nájemné, narostl jim dluh, nájemní smlouva jim nebyla prodloužena a byli vystěhováni. V tu dobu došlo i k manželské krizi – otec od rodiny odešel a matka se s dětmi přestěhovala nejprve ke svým rodičům. Tam však pobyla velmi krátce a s chlapci nastoupila do azylového domu. V azylovém domě se matka jevila jako velmi nespolehlivá, často odjížděla a chlapce nechávala na hlídání ostatním klientkám azylového domu. Krátce po nástupu podala matka žádost o rozvod, tu ale později vzala zpět a s otcem chlapců se začala znovu scházet.

Dominik i Patrik se potýkali s problémy ve škole, na které byla matka opakovaně upozorňována, ani přesto však svůj přístup nezměnila a nevěnovala jim řádnou péči - při výchově dětí se omezovala pouze na základní zásady, a to většinou po upozornění a pod dozorem personálu azylového domu. Jinak jí bylo většinu času jedno, jak se děti chovají. Po materiální stránce je zabezpečovala pouze v nejnutnější míře a spíše spoléhala na solidaritost ostatních klientek. Ani škola nebyla s přístupem matky spokojena, nespolupracovala, nedostavovala se na rodičovská sdružení. Chlapcům ani nehradila poplatky za pitný režim, vstupné na kulturní akce či výlety. Po 4 měsících se matka rozhodla odstěhovat do podnájmu se svým manželem, otcem chlapců, což vzhledem k její finanční situaci nebylo rozumným řešením. Otec dětí rovněž nebyl zaměstnán a ani neprojevil žádnou snahu o řešení situace rodiny. Jelikož matka svůj pobyt v azylovém domě ukončila, byl již sjednán nástup další klientky a ubytování jí nebylo možno prodloužit. O této situaci byli vyrozuměni rodiče matky i matka otce, ti se však vyjádřili tak, že jim bydlení neumožní.

Matka tedy požádala o okamžité umístění chlapců do dětského domova s tím, že si musí najít zaměstnání a bydlení. Dominik byl umístěn do dětského domova ve svých 11 letech, Patrikovi bylo v tu dobu 9 let.

Za další 4 měsíce matka skutečně našla zaměstnání, i otec našel zaměstnání a dokonce se jim podařilo najít i bydlení, které bylo však dočasné – s majitelem bytu jej obývali společně, měli k dispozici pouze jednu místnost a o sociální zařízení a kuchyňské prostory se dělili. Toto bydlení rozhodně neodpovídalo tomu, aby zde mohly být vychovávány děti. Rodiče se vrhli do intenzivního shánění nového bydlení.

Postupem času si však zvykli na nepřítomnost dětí, zvykli si na svobodu, na to, že se o děti postará někdo jiný, oni si je přivezou na víkend, poté je odvezou a oni si mohou dále vesele užívat.

V současné době má matka i otec zaměstnání, mají v podnájmu byt o velikosti 2+1, postupně se jim daří splácet dluhy, ale jejich snaha o navrácení dětí do rodiny se vytratila. Otec znovu propadl alkoholové slasti, v zaměstnání si způsobil úraz, kvůli kterému byl měsíc na nemocenské, a do práce již nenastoupil. Rodičům opět začínají narůstat dluhy, protože nezodpovědný otec nehradil již 6 měsíců nájemné. Opět jim hrozí vystěhování a děti nadále zůstávají v péči dětského domova.

7.4 Čtvrtá kazuistika

Vladislav 18 let, Karel 16 let

Vlád'a žil od svých 3 let a Kája od 1 roku v neúplné rodině. Po rozvodu rodičů byli oba dva svěřeni do péče svého otce, matka se odstěhovala a našla si nového přítele. I otec si našel novou přítelkyni, posléze se znovu oženil a s chlapci bydleli v rodinném domku ještě s dalšími 4 dětmi, které měla macecha chlapců s předchozího manželství. Otec nebyl zaměstnán a žili tak z dávek úřadu práce, z mateřské a přídatků na dítě. Otec se potýkal se závislostí na alkoholu.

Podnět na nařízení ústavní výchovy podal orgán sociálně-právní ochrany dětí z důvodu nepřiměřeného fyzického trestání otcem. Chlapci byli otcem zbiti, podrobili se lékařskému vyšetření a byly u nich zjištěny podkožní hematomy, způsobené pravděpodobně gumovou hadicí. Otec fyzické týrání nepřipustil, avšak situace se opakovala vícekrát, proto bylo na otce a jeho současnou manželku po-

dáno trestní oznámení pro týrání svěřené osoby. Kromě vyšetření na pohotovostní službě, kdy byl u Vládi zjištěn hematom pod pravým okem a v oblasti levé lopatky, u Karla v oblasti přední strany krku, o této skutečnosti svědčil i fakt, že chlapci se báli vrátit domů.

Do péče matky nemohli být svěřeni, protože se v té době nacházela ve výkon trestu odnětí svobody z důvodu nehrazení výživného určeného soudem. Mimo jiné měla i dalších 5 vyživovacích povinností, tyto děti nevychovala – byly umístěny buď v dětském domově, nebo u prarodičů, dále nadměrně užívala alkoholické nápoje, neměla zaměstnání a ani stálé bydlení, tudíž bylo prokázáno, že nebyla osobou, která by mohla chlapce do své péče převzít a zajistit jim řádnou péči.

Ze zpráv školy bylo zjištěno, že chlapci neplní své školní povinnosti, zapomínají úkoly, bývají i problémy s uhrazením pomůcek do školy. Chlapci bývali při výuce nepozorní.

Po vydaném předběžném opatření byla i přes nesouhlas otce nařízena ústavní výchova a Vlád'a s Kájou byli umístěni do dětského domova. Otec byl posléze uznán vinným a odsouzen k výkonu trestu odnětí svobody.

Zhruba po 2 letech byl kontakt mezi otcem a chlapci opět zprostředkován. Vlád'a i Kája začali otce opět navštěvovat, fyzické týrání se již neopakovalo. Chlapci setrvávají v dětském domově nadále proto, že jejich otec je stále bez zaměstnání.

7.5 Pátá kazuistika

Lenka 14 let

Lenka pochází z neúplné rodiny - po rozvodu byla spolu se starším bratrem svěřena do péče matky. Matka nikdy nepracovala, rodina byla proto doplácena dávkami do životního minima. S otcem se Lenka vídala spíše sporadicky, sám otec se na výchově nikdy nepodílel.

Matčina výchova byla tzv. demokratická - Lence byla dávána přílišná volnost. O bratra se matka vždy starala více, věnovala mu větší pozornost, protože právě s ním měla větší potíže. Lenka byla vždy vnímána jako samostatnější a schopnější se sama o sebe postarat. Výchova matky nebyla důsledná, často rozporná. Lenka se nedokázala orientovat v požadavcích ze strany matky. Tuto situaci využila tím, že navázala kontakt s nevhodnou partou, která jí na rozdíl od matky skýtala pocit bezpečí a jistoty.

Scházení se s partou v sídlišti zapříčinilo, že Lenka neplnila školní docházku (dopouštěla se opakovaného záškoláctví), s tím bylo spojené i zhoršení prospěchu. Vlivem matčiny lhostejnosti neměla Lenka podnětné prostředí, na výuku se s ní nikdo nepřipravoval a ani nikdo nebyl schopen ohlídat, aby se dostavila na opravnou zkoušku, proto propadla. S partou trávila stále více času, potulovala se i do nočních hodin, utíkala z domova a věnovala se požívání alkoholu a následně měla i podíl na trestné činnosti - většinou charakteru výtržnictví.

Rodina Lenky byla v registru sociálně-právní ochrany již od doby rozvodu rodičů, kdy byl nad nimi stanoven dohled. Sled všech výše uvedených událostí vyústil v návrh sociální pracovnice na vydání předběžné opatření, kterým byla matka povinna předat Lenku do péče dětského diagnostického ústavu.

Do dětského domova přišla Lenka, když jí bylo 13 let. Je to velice zvědavé a aktivní děvče. Cítí-li, že má o ní někdo zájem, dokáže velmi dobře spolupracovat. I její školní výsledky se zlepšily, protože vychovatelé jí s přípravou na školu pomáhají a Lenka je více motivovaná pro dokončení svého vzdělání.

7.6 Šestá kazuistika

Martina, 13 let

Martina se narodila jako nemanželské dítě. Její rodiče spolu v tu dobu sdíleli jednu domácnost, manželé nebyli.

Martina má jednoho vlastního bratra, Jirku, který byl umístěn do dětského domova spolu s ní. Otec měl z prvního manželství tři děti, které byly již dříve svěřeny pro nedostatečnou péči a nezájem rodičů do pěstounské péče. Matka porodila kromě Martiny a Jirky ještě dalších 5 dětí.

Rodinné prostředí bylo dlouhodobě neuspořádané, převládal zde chaos a rodiče děti nezvládali. Zejména po citové stránce Lenka i ostatní sourozenci velmi strádali.

Když bylo Martině 5 let, rodiče se rozešli. Matka se odstěhovala spolu s dalšími jejími dětmi a jí a Jirku nechala otcí.

Otec však výchovu a péči o děti nezvládal, proto se rozhodl, že bude pro děti nejlepší, budou-li svěřeni do ústavní péče. Nikdo jiný se o ně totiž nemohl postarat - když se matka odstěhovala, neprojevila žádný zájem na tom, aby soud upravil styk s dětmi a ani ona sama děti nenavštěvovala. Našla si nového přítele a z nového vztahu má další dvě děti.

Své desáté narozeniny oslavila Lenka již v dětském domově. Po několika měsících byl její bratr Jirka přemístěn z důvodů výskytu výchovných problémů do dětského domova se školou. I Lenka měla zpočátku v domově problémy - dopouštěla se např. krádeží, měla potíže s respektováním autority vychovatele. Její chování se však dalo běžnými výchovnými metodami usměrnit a nyní už se problémy nevyskytují.

Otec i matka s dětským domovem absolutně nespolupracují. Lenka tedy zůstává bez kontaktu s rodiči, i s ostatními příbuznými, rodinné prostředí je zcela zničeno. Bohužel ani v budoucnu není naděje na změnu tohoto stavu. Lenka má

pouze svého bratra Jirku, se kterým je pravidelně v písemném kontaktu přes sociální síť Facebook a čas od času se rovněž vidají.

Martina je dlouhodobě a hluboce emočně deprivována, je traumatizována nezájmem rodičů. Nemluví o nich hezky, ale na druhou stranu po nich velmi touží. Na počátku pobytu v dětském domově očekávala, že o ní otec bude mít zájem, ale toho se nedočkala. Matčin nezájem omlouvá tím, že matka nemá čas, musí se starat o děti nebo je nemocná. Ve skutečnosti na své mladší sourozence, které si matka ponechala, silně žárlí.

Dnes je Martině 13 let a stále není schopna přijmout fakt absence rodinného zázemí. Neztotožnění se s její situací se odráží ve všech oblastech - její chování je infantilní, má časté změny nálad, nevhodně na sebe poutá pozornost ostatních, má neklidný spánek doprovázený tzv. nočními děsy. Pro nastávající období puberty je důležité, aby se Martina dokázala se svou situací vyrovnat, o což se vychovatelé dětského domova velmi snaží.

7.7 Sedmá kazuistika

Sára 13 let

Sára pochází z nesezdaného svazku, od narození byla v péči své matky. Matka má ještě další dvě děti a každé z nich má jiného otce. Sára svého otce poznala údajně až ve svých 8 letech, kdy se vrátil z výkonu trestu odnětí svobody - nikdy se nedozvěděla, za co byl její otec odsouzen. Po návratu z vězení s nimi nežil, ani nechtěl Sáru poznat, proto si k němu nevytvořila žádný vztah.

Ekonomická funkce rodiny Sáry byla velmi špatná. Matka nepracovala, pobírala dávky od městského úřadu. Orgán sociálně-právní ochrany dětí s matkou navázal kontakt již při narození prvního dítěte (Sára je prostředním dítětem), spolupráce byla špatná - matka je konfliktní.

Ani bydlení nebyla matka schopna pro své děti zajistit. Bydleli různě po ubytovnách a někdy mohli zůstat u sestry matky. I ta však měla své děti, proto zde nemohli setrvat dlouhodobě.

Matce chyběly i výchovné kompetence. Ona sama vyrůstala v nepodnětném rodinném prostředí, což se odrazilo i na jejím vztahu k dětem. Neměla žádnou snahu zajistit dětem lepší podmínky pro jejich vývoj.

Vzhledem k těmto situacím v rodině se u Sáry začaly objevovat výchovné potíže. Ty se projevovaly např. naprostým nerespektováním jakékoliv autority (jak matky, tak i učitelů ve škole), její chování bylo nevhodné jak vůči dospělým, tak i vůči dětem, ve škole měla Sára neomluvenou absenci a dokonce spáchala demonstrativní sebevraždu.

Sociální pracovníci navrhli soudu nařízení ústavní výchovy. Matka s umístěním dětí do zařízení nesouhlasila, přestože jim sama nebyla schopna zajistit jakoukoliv jinou alternativu.

Po pobytu v diagnostickém ústavu byly děti umístěné do dětského domova v blízkosti bydliště matky, která se zdržovala u své sestry. Bylo zachováno i jejich širší sociální prostředí - děti navštěvovaly stále stejnou školu. Všichni sourozenci byli a jsou na matku silně fixováni. V této době bylo Sáře 11 let.

V současnosti se matka polepšila, uvědomila si svou chybu a má snahu, aby jí byly děti navráceny zpět. I její spolupráce se sociálními pracovníky se napravila. Proto s ní začalo spolupracovat občanské sdružení, které se zaměřuje na tzv. sanaci (nápravu poměrů). Matka žije na ubytovně, kterou hradí z dávek hmotné nouze od městského úřadu. Brigádně si přivydělává a usiluje o zlepšení - pracovníci občanského sdružení jí pomáhají hledat stálé zaměstnání a vhodné bydlení.

Do zmíněného ubytovacího zařízení je jí umožněno brát si děti na pobyty. Pobyty nemohou být příliš dlouhé, bývají většinou víkendové.

Sáře je dnes 13 let. Vzhledem k tíživým situacím v její rodině se naučila vyhýbat se svým citům a prožitkům, což vede k tomu, že Sára jednou za čas podlelehne impulsivnímu vybití emocí. Její chování se však zlepšilo, dokáže respektovat vychovatele a s matkou navazuje nový vztah.

7.8 Osmá kazuistika

Klára 15 let

Klára se narodila z krátkodobého vztahu matky. Otec s rodinou nikdy nežil, ani s Klárou se nesnažil navázat kontakt. S matkou Klára o otci nikdy nemluvila hlouběji, dozvěděla se, že je romského původu a odstěhoval se mimo republiku. Klára má také další dvě sestry - starší se jmenuje Eva (otce nemá v rodném listě zapsaného) a mladší Simonu, jejímž otcem byl matčin soudobý přítel.

Klára žila se svou matkou a starší sestrou Evou na vsi. Pamatuje si na krásné dětství, vzpomíná, jak jezdili s tetou a sestřenicemi na výlety, jak si spolu hráli, zažívali šťastné chvíle. Když bylo Kláře 10 let, odstěhovali se do domku po prababičce, i s novým přítelem matky. Ten hojně užíval alkohol, s matkou se často hádal, dokonce došlo i k fyzickému napadení. Zanedlouho matka otěhotněla a porodila mladší sestru Simonu. V té době se vztah mezi matkou a jejím přítelem natolik zhoršil, že se otec Simony dopustil fyzického násilí i na starší sestře Evě. Kvůli agresivním výbuchům přítele utíkali k babičce, matce matky. Situace byla řešena Policií České republiky - přítel byl nucen odejít z rodiny. Od té doby docházela do rodiny jednou měsíčně kurátorka.

Od 11 let zažívala Klára své nejhorší životní okamžiky. V této fázi života si rovněž začala uvědomovat, jak se k ní doma chovají a v jakém prostředí vyrůstala. Matka často střídala partnery. V domácnosti pomáhala Klára se vším, i s mužskou prací (starší sestra Eva byla příliš pohodlná).

Po skončení mateřské dovolené odešla matka do práce, byla zaměstnávána v různých továrnách, ale protože byla mladší sestra Simona často nemocná, dostala výpověď. Po propuštění matky ze zaměstnání má Klára dojem, že se matce nechtělo pracovat - matka tvrdila, že shání brigády i trvalejší pracovní poměry, ale ve skutečnosti nebyla v tomto směru aktivní.

Ve 13 letech zažila Klára svůj první vztah, ze kterého si odnesla traumatickou zkušenost. Chodila s 18letým hochem, který jí opakovaně znásilňoval. Poté měla zdravotní problémy. Až tímto způsobem se matka dozvěděla o této

skutečnosti. Starší sestra Eva měla také přítele, avšak o dost staršího (40 let). Klára si s ní nerozuměla, vzájemně na sebe žárlily. Evin přítel se postupem času nastěhoval k nim do domácnosti. Eva automaticky vzala Kláře pokojíček, ta neměla kde spát, proto přenocovala často ve vaně nebo u kamarádů.

Ani navázání dalšího vztahu Kláry neskončilo úspěchem. Tomu odpovídalo i její chování – často se opíjela, současně brala prášky a byla tzv. „mimo“. Jednou po obdobné akci odešla do lesa, protože se domnívala, že za ní její bývalý chlapec přijde. Nepamatuje se, co v lese dělala, pravděpodobně ležela na zemi a domů se vrátila ke 4 hodině ráno. Bylo jí velmi špatně, proto zavolala sanitku. Matka mezitím o ničem neměla tušení. Lékaři označili Klářino jednání za o sebevraždu, nějaký čas proto byla hospitalizována na dětské psychiatrii.

Po návratu domů Klára zjistila, že ji rodina odepsala. Neměla zde ani své věci. Tuto skutečnost Klára oznámila matce své kamarádky. Tato rodina ji u sebe nechala dočasně bydlet. Zhruba po měsíci jí bylo řečeno, že v rodině kamarádky nemůže setrvat. Byla nad ní nařízena ústavní výchova a Klára se ocitla ve 14 letech v dětském domově.

I přes prožité období plné zlých zkušeností Klára stále doufá v návrat domů. Věnuje tomu zvýšenou snahu, za kterou se jí ovšem nedostává výsledku, je velmi zklamaná. Klade si vyšší cíle, než kterých může dosáhnout, na které její schopnosti stačí. Klára potřebuje pevné a stabilní zázemí s jasně vymezenými pravidly, které jí poskytne nejen péči, ale také kontrolu a pomůže zafixovat správné návyky.

Shrnutí

Z uvedených kazuistik vyplývá, že početnou skupinu dětí umístěných do dětského domova tvoří děti pocházející z rodiny špatně ekonomicky zajištěné. Jejich špatná finanční situace se odráží na špatných bytových podmínkách. V tomto směru spatřuji za důležité připomenout, že existují různá občanská sdružení, která pracují s rodiči za účelem navrácení dítěte do rodiny, tzv. sanace. Tato sdružení, jak jsem popsala i v jedné z kazuistik, podporují a pomáhají rodičům při

hledání a zajištění zaměstnání, aby mohli následně dosáhnout nějakého vlastního bydlení, zázemí pro dítě.

Další příčinou bývá často nedostatečná péče rodičů, alkoholismus rodičů nebo dokonce nějaká forma zneužívání.

Z poznatků z praxe mohu uvést i následující - problémem je rovněž i skutečnost, že rodiče, ač mnohdy brání umístění dítěte do dětského domova, se poté s touto situací velmi rychle ztotožní, začne jim vyhovovat a dítě si berou pouze na víkendové či prázdninové pobyty.

Jiní rodiče dávají dětem naději, že jeho pobyt v dětském domově je dočasný a že si ho brzy zpět odeberou domů. Jenže toto podle rodičů dočasné řešení trvá mnohdy spoustu let, čímž dítě nesmírně trpí.

Děti do Dětského domova v Tišnově přicházejí buď z kojeneckého ústavu, z diagnostického ústavu nebo přímo z rodinného prostředí. Každé dítě má svůj osud, ale společně mají to, že se jejich rodina nabyla schopná se o ně postarat nebo neměla zájem se o ně starat, výchova a péče o děti byla nedostatečná nebo zanedbaná. Dosavadní život a děti poznamená tak, že u nich můžeme pozorovat v různé míře následky deprivace, většina trpí deprivacním syndromem.

Deprivace je definována jako strádání v důsledku nedostatečného uspokojování objektivně významných potřeb, které může zásadním způsobem poškodit další vývoj dětské osobnosti. Z psychologického hlediska dělí deprivaci na citovou, kdy jde o nedostatečné uspokojování citových potřeb dítěte, a sociokulturní, která spočívá v nedostatku podnětů, které podporují rozvoj schopností a dovedností dítěte, tj. výchovné zanedbání.

Citová deprivace vzniká tehdy, když potřeba citové jistoty a bezpečí není uspokojována v dostatečné míře a po dostatečně dlouhou dobu. Je způsobena nedostatkem specifických emočních podnětů, absencí stabilního a spolehlivého vztahu s mateřskou osobou a z toho vyplývajícím narušením jistoty a bezpečí. Vzniká v situaci, kdy matka nemá o dítě zájem, zanedbává je a zaujímá k němu ambivalentní, nebo dokonce hostinný postoj. Obrana dítěte proti zanedbávání je

obtížná, jde o dlouhodobý negativní proces, který zpravidla ovlivňuje vývoj dítěte již od jeho narození.

Na chování jednotlivých dětí v dětském domově můžeme pozorovat, že byly citově deprivovány, že byl narušen jejich prvotní stabilní vztah s matkou. Nápadné chování můžeme pozorovat v psychické oblasti, v kognitivní oblasti, v citovém prožívání, negativně je ovlivněný proces socializace, řeč a komunikace, vlastní sebepojetí dětí, chování i sociální adaptace dětí.

U dětí, které vyrůstají v různých ústavech, lze rozlišit několik typů postižení dítěte časným duševním strádáním. U některých se projeví prostě tím, že sníží své nároky na přívod podnětů. Jsou apatické, pasivní, zaujaté jednoduchou hrou, v duševním vývoji zaostávají. U jiných dětí se naopak v situaci „ochuzení“ nároky zvyšují. Úporně se domáhají svého práva na lásku, provokují, vynucují si pozornost, dělají naschvály, jsou zlé a útočné vůči druhým dětem, v nichž vidí konkurenci v boji o přízeň dospělých.

Konečně u jiných dětí vidíme, že nedostatek citových a společenských podnětů vyrovnávají jakýmsi nezaměřeným, rozptýleným společenským zájmem. Jsou stejně přítulné a milé ke každé návštěvě, která do ústavu přijde. Na každého se věší, s každým se chtějí pomazlit. Neznají vřelé, výhradní pouto, které je mezi dítětem a rodiči a které mu umožňuje odlišit „jeho“ lidi od všech ostatních a „cizích“. Všem těmto příznakům je společný hluboký pocit nejistoty a nedokonalé nebo vadně vytvořené vědomí vlastní osoby, vlastního „já“.

Dobrý charakter člověka a plně rozvinuté rozumové schopnosti jsou nesmírnou hodnotou pro společnost. Proto má včasné odhalení deprivace a náprava mimořádný význam. Náprava ovšem není snadná a trvá zpravidla dlouho. Musí se nastoupit zpětný pochod – dodat dítěti dost podnětů, naučit je mít někoho rádo. A to nejde jinak, než když má někdo rád je. (Matějček, 1986)

ZÁVĚR

Většina dětí v současné společnosti má štěstí a žije v rodinách se svými rodiči či ostatními příbuznými. Tato skutečnost je brána jako samozřejmost (což je správné). Veřejnost si ale málokdy uvědomuje, že existují děti, které žijí své životy v dětských domovech. Ty dětem nahrazují péči, kterou jim z nejrůznějších důvodů nebyli schopni poskytnout jejich rodiče.

Bakalářská práce poukazuje na nejčastější příčiny předcházející umístění dítěte do dětského domova. Tyto poznatky jsem definovala jednak pomocí odborné literatury a jednak jsem je také potvrdila v praktické části kazuistikami. Především jsou důvody pro umístění dítěte do dětského domova zapříčiněny neplněním funkcí rodiny, jedná se hlavně o ekonomickou a socializační funkci, nebo vyplývají z neplnění rodičovské zodpovědnosti.

U dětí vycházejících z těchto podmínek se pak vlivem nevhodného rodinného prostředí a absence podnětů k rozvoji, objevují více či méně závažné poruchy chování, které je ohrožují na dalším vývoji. Není-li v takové situaci možné zprostředkovat dítěti náhradní rodinnou péči, nezbyvá než nařídít ústavní výchovu.

Z teoretické části vyplývá, že děti umístěné v dětských domovech mají na základě české právní úprav mnoho práv, která mohou uplatňovat. V první instanci se jedná o práva institutu tzv. plného přímého zařízení, kam patří např. právo na stravu či ošacení. Děti mají ale i jiná práva, stejná jako jejich vrstevníci, žijících v rodinách – např. právo na rozvoj svých schopností a sociálních dovedností, právo na důstojný život apod.

Vedle práv mají děti žijící v dětských domovech také povinnosti, které rovněž plynou ze zákonů a také z vnitřního řádu dětského domova. Jedná se například o dodržování stanovených kázeňských podmínek či pokynů k ochraně bezpečnosti a zdraví.

Myslím si, že z mé práce je rovněž zřejmé, co je dětský domov za instituci, resp. o jaké děti se stará a jak je péče o děti organizována. V praktické části jsem jeden z dětských domovů popsala. Jedná se o dětský domov v Tišnově, ve kterém jsem absolvovala odbornou praxi a do kterého i nadále docházím již delší dobu.

Skutečnost, že žádná instituce nemůže nikdy plně nahradit biologickou rodinu dítěte, nelze vyvrátit. Ze svých zkušeností a poznatků však mohu uvést, že Dětský domov Tišnov se snaží co nejvíce přiblížit dětem rodinné prostředí, a to jak pomocí chodu „rodinky“ - domácnosti či vztahů vychovatelů, které navazují s dětmi. Myslím si, že práce vychovatelů není běžným zaměstnáním a lidé vykonávající toto zaměstnání si zaslouží ocenit. Práce s dětmi je velmi náročná na čas, samostatnost, kreativitu, psychické i fyzické schopnosti.

Cílem mé práce bylo analyzovat činnost dětského domova, který představuje státní instituci v oblasti náhradní péče o dítě. Vedlejším cílem bylo také přispět k tomu, aby si veřejnost uvědomila realitu - čím vším si děti předtím, než se do dětského domova dostanou a po dobu pobytu v dětském domově musí projít.

Domnívám se, že v tomto ohledu jsem svůj cíl práce naplnila a věřím, že má práce může najít využití v oblasti sociální pedagogiky, nebo může být příručkou pro ty, kteří se o způsob života dětí, které jsou součástí naší společnosti, ale žijí v dětských domovech, zajímají.

RESUMÉ

Předkládaná bakalářská práce je členěna do sedmi kapitol. Prvních pět kapitol shrnuje teoretické poznatky vycházející ze zákonů, odborné literatury a z internetových zdrojů.

V první části popisují legislativu, která se dané problematice týká - je to především zákon o rodině, který vymezuje rodičům jejich zodpovědnost. Jestliže rodiče svou rodičovskou zodpovědnost neplní, s rodinou začnou spolupracovat orgány sociálně právní ochrany dětí, které v zájmu dítěte řeší jejich rodinnou situaci. Pokud je situace rodiny natolik vážná a pomoc orgánů sociálně právní ochrany dětí nepostačuje a dítě nemůže vyrůstat ani v jiné rodině, je nařízena ústavní výchova a dítě je předáno do péče dětského domova.

Druhá část bakalářské práce je zaměřena na příčiny umístění dítěte do dětského domova. Jak jsem již uvedla, rodina je základním výchovným činitelem a ovlivňuje vývoj dítěte v mnoha hlediscích. V této části uvádím příčiny, které souvisí se špatným fungováním rodiny a aspekty, které mohou zavdat příčinu (např. výchova jedním rodičem apod.) k nevhodné výchově dítěte. Následkem špatné výchovy v rodině jsou totiž neagresivní poruchy chování, kterými děti trpí a mohou být i důvodem pro ústavní výchovu.

V dětském domově se život dítěte odvíjí na základě vnitřního řádu. Děti jsou vymezena práva i povinnosti, stejně tak má svá práva a povinnosti i ředitel a rodiče. Tato problematika je součástí třetí kapitoly práce.

Čtvrtá část zahrnuje popis toho, jak je s dítětem v průběhu ústavní výchovy pracováno – na jaké aspekty je kladen důraz, jak děti tráví volný čas, jak vypadá jejich den, jak je jejich rozvoj podporován obecně. Všechny tyto činnosti podporují edukační proces dítěte – proces, který by měl být vlastní každému z nás, neboť nás v budoucnosti provádí celým životem. Edukačnímu procesu dětí v dětských domovech je věnována pátá část práce, která se zaměřuje na předškolní a školní věk dítěte a na oblast před-profesní a profesní přípravy.

Na teoretickou část navazuje část praktická – šestá a sedmá kapitola práce. V kapitole šesté je stručně charakterizován popis zařízení, dětského domova, kde jsem absolvovala svou praxi a kde jsem se seznamovala s děním v dětském domově. Poslední, sedmou část práce potom tvoří kazuistiky dětí, které vyrůstají z důvodu nařízení ústavní výchovy v dětském domově. V těchto kazuistikách se zabývám celou cestou, kterou dítě absolvuje od odebrání z rodiny až po odchod z dětského domova.

ANOTACE

Tématem mé bakalářské práce je cesta dětským domovem. Zabývá se problematikou života dětí v dětském domově. Teoretická část čtenáře seznamuje s tím, jakým legislativním rámcem je daná problematika vymezena, informuje o nejčastějších příčinách umístění dětí do dětských domovů, přibližuje, jakým způsobem děti v tomto zařízení žijí, jaké faktory působí na utváření jejich osobnosti a jakou roli v jejich životě hraje edukační proces. Výše uvedené splňuje první cíl práce, kterým je analýza činnosti dětského domova. Praktická část práce je věnována rozboru jednotlivých případů dětí umístěných v dětském domově tak, aby mohl být splněn další dílčí cíl práce, jímž je přiblížit čtenáři i celé veřejnosti to, čím si děti žijící v dětských domovech, musí nejprve projít, než se do tohoto zařízení dostanou.

Presented thesis is called “The way through the children's home”. It deals with the issue of children in children’s homes. The theoretical part introduces the reader the legislative framework of defined issue, further it informs about the most common reasons for placing children in this institutes, it brings information about the way of their living. The first chapter also mentions the factors that operate in process of forming children’s personalities and inform what role education process plays in their life. All above mentioned information meets the first aim of the work which is the analysis of children’s homes activities. The practical part then analyses individual cases of children placed in Tišnov children’s house the way so that another partial aim could be met – to inform the reader as well as a general public about the process that must children living in the children’s houses absolve before they are placed there.

Klíčová slova

Ústavní výchova, dětský domov, rodina, edukační proces, osobnostní rozvoj, volný čas, kazuistika.

Key words

Institutional care, children's home, family, education process, personal development, leisure time, case study.

POUŽITÉ ZDROJE

Legislativa

1. Česká republika. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999.
2. Česká republika. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1963.
3. Česká republika. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002.

Knižní zdroje

4. BŘEZINOVÁ, T. *Marika píše Vincimu* Praha: Portál, 2007. 129 s. ISBN 80-7255-168-2
5. DUNOVSKÝ, J. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986. 139 s. ISBN 08-040-86
6. HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2004. 232s. ISBN 80-7178-888-0
7. JEDLIČKA, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, nakladatelství Tiskárny MV, p.o., 2004. 480 s. ISBN 80-7312-038-0
8. JŮZL, M. *Základy pedagogiky*. IMS Brno: BonnyPress, 2010. 185 s. ISBN 80-87182-02-4
9. KOPŘIVA, P. a kol.: *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2008, 286 s. ISBN 80-904030-0-0
10. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. a kol. *Člověk – Prostředí – Výchova*. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-02
11. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D.: *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2008. 368 s. ISBN 80-247-1284-9
12. MALACH, J. *Teorie metodiky výchovy*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. 228 s. ISBN 978-80-86723-29-7

13. MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1986. 336 s. ISBN 08-011-86
14. MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha: Slon, 1999. 159 s. ISBN 80-85850-76-1.
15. MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 194 s. ISBN 80-7392-069-2
16. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008. 224 s. ISBN 80-7367-423-6
17. PLESKAČOVÁ, R. Identita dítěte s poruchou chování v dětském domově: bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická, Katedra speciální pedagogiky, 2007. 59 l. Vedoucí diplomové práce PhDr. Věra Vojtová, Ph.D.
18. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8. 322 s.
19. SOCHŮREK, J. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie. I.díl*. Liberec: Technická univerzita, 2001. 81s. ISBN 80-7083-494-3
20. ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy* Praha: Portál, 2007. 144 s. ISBN 80-7367-318-5
21. ŠTRAJTOVÁ, H : *Vnitřní řád Dětského domova Tišnov*. Tišnov, 2011.
22. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3
23. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2008. 467 s. ISBN 978-80-246-0956-0
24. VOTRUBA, S. *Dětský domov záchrana i prokletí*. Praha: Vydavatelství Akcent, 2011. 90 s. ISBN 80-7268-814-2
25. ZELINKOVÁ, O. *Poruchy učení*. Praha: Portál, 2009. 264 s. ISBN 80-7367-514-1.

Interní dokumenty

26. Školní vzdělávací program DD, Tišnov, Purkyňova 1686 autor- Štrajtová H.
jako u Vnitřního řádu.

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha A   **Předmět práva dětí z dětských domovů na plné přímé zaopatření**
- Příloha B   **Maslowova pyramida hodnot**
- Příloha C   **Dětský domov Tišnov**
- Příloha D   **Organizační struktura dětského domova Tišnov**

PŘÍLOHA A

Předmět práva dětí z dětských domovů na plné přímé zaopatření

Zdroj: Zákon 109/2002 Sb., § 2 odst. 7 s Vnitřním řádem DD

Strava (nárok na jídlo mají děti 5x denně, dále pak starší děti 6x denně; je-li dítě ubytováno na domově mládeže školy, kterou navštěvuje, je mu plně hrazena strava zde);

ubytování (dítěti je v dětském domově přiděleno lůžko v pokoji, pokoj je dále vybaven psacími stoly a skříněmi);

oblečení (vzhledem k ročnímu období je dětem nakupováno ošacení i obuv);

školní potřeby a pomůcky (jsou nepostradatelné při vzdělávání dítěte na škole, zahrnuje např. učebnice, dále psací školní potřeby, sešity apod.);

nezbytně nutné náklady na vzdělávání (do této kategorie můžeme zahrnout např. exkurze škol, dojíždění na praktickou výuku apod.);

náklady spojené se zdravotní péčí, léků a zdravotnických potřeb, které nejsou hrazeny zdravotní pojišťovnou;

kapesné (dítě má dle věkové kategorie nárok na kapesné v určité výši, kapesné však může být i kráceno, nejčastěji je to z důvodu pobytu u osob odpovědných za výchovu; kapesné je vypláceno zpravidla jednou měsíčně);

osobní dary (k narozeninám či k úspěšnému ukončení studia, k vánocům či jiným obdobným příležitostem);

věcná pomoc při odchodu zletilých ze zařízení, která může být nahrazena jednorázovým finanční podporou v hodnotě max. 15.000 Kč (dětské domovy mohou věcnou a finanční pomoc kombinovat, jako vhodné se jeví např. vyplacení částky životního minima a dále nakoupení věcné pomoci s ohledem na místo, kam dítě z dětského domova směřuje - např. různé potřeby do domácnosti, anebo např. uhrazení nájemného, stěhuje-li se dítě do podnájmu);

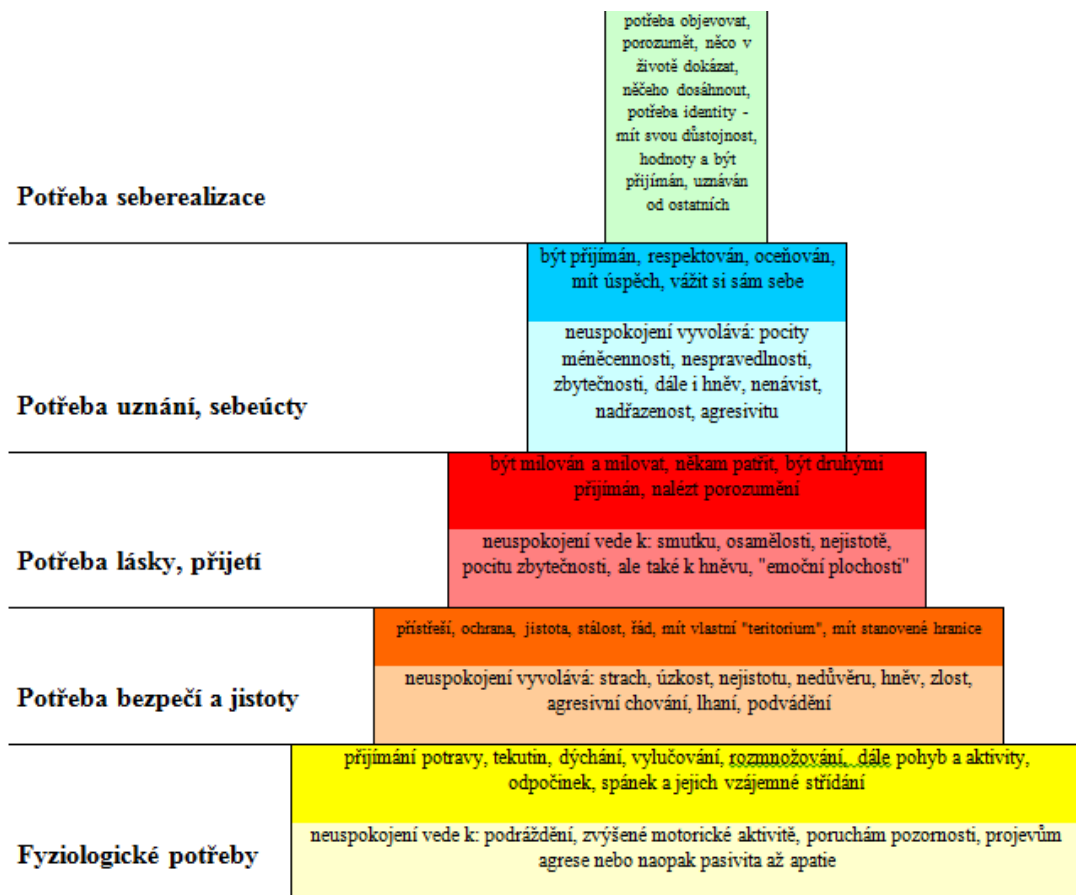
úhrada výdajů spojených s dopravou do školy.

Dále mohou být dětem v plném přímém zaopatření dětského domova hrazeny i náklady spojené s využitím volného času (různé zájmové kroužky), rekreace (různé tábory) nebo jsou to výdaje související s kulturní, uměleckou, sportovní či oddechovou činností, dále soutěže i výdaje vynaložené za dopravu k osobám odpovědným za výchovu.

PŘÍLOHA B

Maslowova pyramida hodnot

Zdroj: . Kopřiva (Respektovat a být respektován) str. 189.

PŘÍLOHA C

Dětský domov Tišnov

Zdroj: Vlastní zpracování.

Obr. 1 – Dětský domov Tišnov

Obr. 2 – Venkovní posezení

Obr. 3 – Kuchyň a jídelní stůl

Obr. 4 – Obývací pokoj

Obr. 5 – Dětský pokoj

Obr. 6 – Jídelna

PŘÍLOHA D

Organizační struktura dětského domova Tišnov

Zdroj: Vlastní zpracování.

